

DISSERTATIONVM PHILOSOPHICARVM ³³
DE

EXISTENTIA DEI

ATQVE

CREATIONE EX NIHILO

EX

CONTINGENTIA IN MVNDO
TOTIVS MVNDI

ATQVE

ELEMENTORVM INDOLE
DEMONSTRATA,

TERTIAM,

QVA CONTINGENTIA ORDINIS IN
VNIVERSO DEMONSTRATVR,

RATO SVMMI NVMINIS ARBITRIO
AMPLISSIMÆ FACVLTATIS PHILOSOPHICÆ CONSENSV
IN ALMA FRIDERICIANA

SVB PRÆSIDIO

DANIELIS STRAEHLERI,
PHIL. ET MATH. P. P.

Domini Fautoris atque Præceptoris omni honorificentia & veneratione colendi,

HORIS LOCOQVE CONSVETIS

A. R. S. MDCCXXVI. D. DECEMBR.

PUBLICÈ DEFENDET

ANDREAS BLVM,

AROLSA-VALDECCENSIS, THEOL. ET PHIL. CULT.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ,

TYPIS IOHANNIS CHRISTIANI HENDELII, Acad. Typogr.

PRINCIPI. SERENISSIMO.
CLEMENTISSIMO. DOMINO.
D O M I N O.

LVDOVICO. FRAN-
CISCO. ANTONIO.
PRINCIPI. TERTIO.

VALDECCIAE. COMITI. PIRMONTII. ET. RA-
BOLDI. RVPIS. DYNASTAE. HOHENECCENSI.
R E L I Q V A.

PRINCIPI. AC. DOMINO. SVO.
CLEMENTISSIMO.

OMNIGENAM. ADPRECATVS. SALVTEM,

ANIMO. HVMILLIMO. DEVOTISSIMOQVE.

HOS. VERSVS. PHILOSOPHICOS.

OFFERRE.

DEBVI. VOLVIT.

R E S P O N D E N S:

SERENISSIME PRINCEPS,

DOMINE CLEMENTISSIME.

OMnibus omnino VALDECCE-
NIS PATRIAE PATRIBVS ac STA-
TORIBVS quid in comparatione lu-
cido stellarum choro conuenientius ef-
se arbitrarer, nunc equidem non video. Et-
enim horum PRINCIPVM maiestas glo-
riac,

riae, rerum gestarum magnitudo, fama virtutis & sapientiae, **INSIGNIA** denique hanc poscunt, iubent, suadent, comprobant comparationem. Sidera vero sideribus quum aut radorum fulgor, aut iucundi luminis splendor, aut aliud quoddam anteponit: intueantur incolae, spectent exteri vniuersam **SIDERVM VALDECCENSIVM** posituram, ibi quoque, Alia armorum fulmine ac strepitu prae ceteris fulgere; Haec radiis clementiae vnice ostentare; Illa religionis patrocinio ac tutela illustria; Multa splendescere sereniori virtutum lumine; Alia aliis **PRINCIPVM** dotibus inclarescere, animaduertent, immo haec omnia magis admirabuntur, quam satis collaudabunt, In **TE** vero, **PRINCEPS SERENISSIME**, quum in eo naturam nactus sis fautricem, vt ab incunabulis, non armis modo, sed optime quoque sapientia regi rempublicam posse, haud male perspexeris, splendorem & eruditione & virtute coruscantem illico omnis demirabitur, Scientia enim in **PRINCIPLE** quid fulgentius? quid magnificentius? quare non decus modo optimum, sed & fortius

tius illius praesidium, Reipublicae ornamen-
tum & Ecclesiae columna merito habetur.
Cuius commodi pulcherrime & TV, PRIN-
CEPS SAPIENTISSIME, conscius ef-
fecisti, vt variis in linguis facundia TE nunc
mirabilem, propriae virtutes illustrissimum,
omnis generis scientia longe nobilissimum
reddiderit. Hoc consilio scientia mathema-
tum imbutus es, in quibus de PATRE PA-
TRIAE nostrae FRIDERICO, PIO,
FELICI atque MAGNO exemplum ce-
pisti sane egregium; QVI cognitionis suae
mathematicae, eiusque perfectissimae pul-
cherrima aedificia, in illisque AROLSAM,
relinquit testimonia. Hinc mirabuntur for-
te plurimi conatum istum, quum nomen
quoddam obscurum de TE, PRINCEPS
CLEMENTISSIME, sapientiae ful-
gore ac virtutis & scientiarum amoenitate
conspicuo dicere, & lucis TVAE clarita-
tem, quum tamen eloquentia minus valeat,
praedicare, immo radorum clementiam ex-
spectare non dubitet. Sed illi discant potius,
lucis TVAE flammam in hoc Solis natu-
ram optime imitari, vt idem pauperi, idem
diuiti

diuiti, non alius nobili nec alius ignobili splen-
deas, sicque, ad Aras TVAS accedere, &
communi luce TVA perfrui & mihi licere
supplici, intelligent. Laborem igitur hunc-
ce Philosophicum, vt satisfacerem mori ma-
iorum laudabili, vt animum meum humil-
limum, eumque quam gratissimum pro TVA,
qua in me meosque semper exististi, CLE-
MENTIA ostenderem, NOMINI TVO
ILLVSTRISSIMO consecrare sustinui. Il-
lum suscipias ea, qua singulos, qui littera-
rum studia amant, dignaris CLEMEN-
TIA. Respicere noli Dissertationis pretium,
sua quidem natura pretiosissimum, sed ani-
mum intueare. Interea Numen benignissi-
mum Musarum Valdeccensium Aram ac Pre-
catorem, immo Spem totius Patriae TE
diutissime conseruabit, vt Orbis & ciuilis &
litterarius TE PRINCIPEM ac HE-
ROA in Patria praedicet, in exteris suspi-
ciat, & felicior demum posteritas admirari
gaudeat. Haec & multo maiora precatur,
qui litterarum in Patria incrementa, virtu-
tis augmenta, sicque VALDECCEN-
SIVM SIDERVM sempiternam, in dies-
que

que sereniorum flammam vnice in votis ha-
bet, cuius praesentem audaciam benigne &
clementer & TV interpretaberis

TIBI

PRINCEPS SERENISSIME

Halae a. d. V. Id. Dec.
c1010ccxxvi.

seruus semper humillimus

Andreas Blum.

LECTORI SALUTEM.

Ræstantissimus ac nobilissimus juvenis, ANDREAS BLUM, qui huc usque lectiones meas tam mathematicas quam philosophicas magna cum assiduitate atque adplicatione frequentavit, publico specimine rationem studiorum suorum reddere, ac profectus suos disputando explorare in animum induxit, cui utriusque solida defensio thesium contra eruditorum objectiones omnino sufficit. Quicumque enim thesin icite intelligit defendere, ut ille ipsam thesin probe perspectam habeat, & plus quam nudam potentiam seu facultatem, nimirum ultra eam adhuc promittendum possideat, quæ ipsam constituit scientiam, necesse est. Ex ratione igitur sufficiente dominus defendens secum ita constituit. Hoc autem instituto vir - juvenis doctissimus mihi occasionem dedit, seriem

A

em mearum dissertationum de existentia Dei continuandi, quæ hucusque ex defectu respondentium tanquam abrupta jacuit. Atque ex eo L. B. evenit, ut secundum ordinem mihi constitutum, tertiam illarum dissertationum de Ordinis in universo contingentia, elaboratam tibi nunc exhibeam, in qua a consideratione primorum rerum naturalium elementorum ad ipsas inde ortas oriundasque res naturales contemplando progressus facio. Hac vero in contemplatione primum nobis occurrit modus, secundum quem res illæ naturales in coexistentia & consecutione hoc universum adspectabile constituunt: ille enim ex solo earum intuitu ac comparatione nobis innotescit. Videmus corpora majora, ea quæ sunt terra, luna & sol, aliaque corpora cœlestia, quorum quædam sunt habitacula & sustentacula aliorum minorum, tam animatorum quam inanimatorum corporum, quæque ob hanc rationem partialia hujus universi corpora vocantur (§. 264.); quædam vero illorum corporum totalium (§. 263.) sunt fons atque scaturigo, unde reliqua habent lucem atque calorem. Videmus itaque hæc omnia esse, iisque collective sumtis omnibus aliud esse commune mente tribuimus: quare ea collective sumta mente nostra ut ens concipimus (§. 1.), quod est unum quid (§. 266.) nimirum per adgregationem, collectionem, quodque mundum vocamus (§. 208.). Ex his ideo nobis constat, corpora omnia, tam totalia quam partialia, quæ sunt, fiunt, fuerunt & futura sunt, animata & inanimata mundum hunc adspectabilem non solum constituere, sed illum SIC
con.

constituere, nimirum per adgregationem, minime vero per realem & physicam cohaesionem, qua partes nostri, aut alius corporis coherent. Hinc modum cognoscimus (§. 5.), quo res, quas vocant naturales, sunt unum, hoc scilicet universum visibile. Hunc modum si curatius perpendimus, ita comparatum esse invenimus, ut in eo adsit ratio constans, secundum quam omnia simul, ut unum, nimirum hoc universum materiale, considerari possunt ac debent. Quare ordo in eo deprehenditur (§. 186.). Sol enim non est luna, luna non est terra, partialia corpora non sunt totalia, sicuti nec unum parziale idem est quod alterum: ideoque distincta pro uno habentur (§. 30.), quod ad ordinem simul requiritur (§. 186.). De isto ordine disputationem jam instituimus, in qua institutum est nostrum, contingentiam illius demonstrare, quo principia suppeditemus, quibus CASUALISTÆ solide refutari possint, quemadmodum in secunda contra ATHEOS, qui materiam necessariam statuunt, & MANICHÆOS, qui duo principia coæterna, & independentia defendunt, principia *incontradicibilia* stabilivimus. Hæc vero quum intelligamus, rationes rerum perscrutando, atque ejusmodi perscrutatio rationum ea sit, quam tō philosophari involuit: certe Illustr. A LUDEWIG, totius Orbis litterarii decus, secundum solidam, quam possidet, rerum omnium cognitionem, in *opusculis miscellis Tom. II. Lib. I. opusculo VI. de vita æterna ex ratione genitumque consensu demonstrata p. 391.* quam rectissime sentit cum

viris magni nominis SPENERO & FRANC.
 BAC. DE VERULAMIO contra iniquos philo-
 sophiæ obtrectatores, statuendo: *philosophiam, obiter*
libatam, a Deo abducere; penitus haustam reducere ad e-
undem. Confer & ejusdem Viri Illustris *Tb. XXI. &*
XXIII. opusculi XIX. Lib. I. T. II. item Th. XII. opa-
sculi IX. l. c. Hoc autem faciendo Philosophia fi-
 mul reddit religiosum virtuosumque hominem. So-
 lida enim Dei cognitio omnino parit religionem pa-
 riter atque virtutem. Hinc eximius Theologus &
 Philosophus SCHEIBLERUS *in præmio de usu*
philosophia in Theologia, ejusque ad eam præten-
siæ contrarietate, quod operi metaphysico præposuit, recte defen-
dit: Philosophiam Theologiæ minime contrariari, sed uti-
lem esse ad Theologiam. Penitus itaque haustam Phi-
 losophiam merito optamus omnibus, qui Reipubli-
 cæ litterariæ præesse cupiunt, eamque acquirere,
 sub Dei auxilio ipsimet conamur, sicuti acquisita
 Deo & proximo inservire, nostri esse officii existi-
 mamus. Fruere igitur, Lector candide, & hæc
 mea levi opera, & bene vale!

DISSERTATIONUM PHILOSOPHICARUM,
Quibus
EXISTENTIA DEI
ATQUE
CREATIO EX NIHILO
EX
CONTINGENTIA MUNDI
ATQUE
ELEMENTORUM DEMONSTRATUR,
TERTIA,
QVÆ CONTINGENTIAM ORDINIS
IN UNIVERSO
INCONCUSSE PROBAT.

CAPUT I.
De Ordine in genere.

§. 47^a.

T*heorema.* Omnis ordo est intelligibilis atque explicabilis, verbis exponi potest.

Demonstratio. Habet enim rationem (§. 186.): Ergo est intelligibilis (§. 61.) Q. E. V. Porro dantur varia in ordine, nimirum *distincta*, quæ unum constituunt, *modus*, secundum quem ea unum faciunt, & *ratio constans*, secundum quam sunt in uno (§. 186.). Hinc de ordine omni omnino possibilis est

A 3

distin-

distincta notio, quæ se in partiales resolvit notiones. Quicquid vero ita se habet, illud est explicabile, verbis exponi potest: quare explicabilis est ordo omnis. Q. E. D.

§. 472. *Corollarium.* Quicumque itaque ordinem de universo affirmat, eum ut intelligat atque explicare possit, necesse est.

§. 473. *Scholion.* Ex quo officium apparet nostrum, qui de contingentia ordinis in universo disputationem instituimus. Arduum certe negotium nobis est decidendum, & parum auxilii hac in re ab aliis petere possumus. Interea pro viribus nostris rei satisfacere contendemus. Nonnulla huc spectantia Excell. WOLFFIUS in scriptis suis tradidit, quæ, pace Viri celeberrimi, in usum nostrum convertemus. Ceterum habemus ordinem ob *rationem sufficientem*, secundum quam distincta certo modo unum constituunt (§. 186.). Hinc *principium*, quod vocant *rationis sufficientis*, est *principium ordinis*, quod jam alibi, nimirum §. 129. *Commentationis meæ de sensu atque usu principii rationis sufficientis*, annotavi. Consequenter & ea, quæ ibi demonstrata sunt uberius, hinc inde hæc in dissertatione usum & applicationem habebunt.

§. 474. *Definitio.* Regula est propositio, quam aliquid servat aut in essendo, aut in fiendo, aut in causando.

§. 475. *Theorema.* Omnis ordo servat regulam.

Demonstratio. Servat enim constantem rationem, secundum quam distincta unum constituunt (§. 186.). Hæc autem aut de simultaneitate, & coexistentiis, aut successione eorum dicitur, quæ sunt in ordine. Hinc habes propositionem, quam servat ordo. Ergo & regulam (§. 474.) Q. E. D.

§. 476. *Scholion.* Numerus Cyphrarum in quadratis monomiis a Zero incipiens per binarium continuo accrescit. Dantur itaque distincta, nimirum numeri Cyphrarum quadratorum monomiorum, quæ unum, unam scilicet seriem constituunt, ea est hæc progressio arithmetica 0. 2. 4. 6. 8. 10. cet. quæ accretionem Cyphrarum in quadratis monomiis exprimit. Numeri autem Cyphrarum

rum isti illam seriem secundum constantem rationem, quæ est accretio terminorum per binarium, constituunt. Hinc isti numeri sunt in ordine (§. 186.). Ast ratio ista constans de successione & consecutione seu progressionem terminorum seriem constituentium dicitur: dicimus enim, numerus Cyphrarum quadratorum monomiorum incipientium a quadratis unitatum per binarium continuo crescit. Quare ad est propositio, quam servat hic ordo. Consequenter nec deest regula, quam ille servat (§. 474.).

§. 477. *Corollarium 1.* Quicquid itaque est ordinatum, etiam est regulare. *Sic ordinata Polygona etiam sunt regularia.*

§. 478. *Corollarium 2.* Et quicumque ordinate agit, ille quoque agit regulariter s. secundum regulas. *Ita homo ordinate vivens etiam regulariter vivit.*

§. 479. *Theorema.* Ordo dicitur de multis in uno. *Demonstratio.* Dicitur enim de distinctis unum constituentibus (§. 186.). Distincta vero sunt multa (§. 30.). Ergo ordo de multis in uno, quod constituunt, prædicatur. Q. E. D.

§. 480. *Scholion.* Attamen ad ordinem non requiritur realis distinctio, quare ad eum concepitibilis quoque multitudo sufficit.

§. 481. *Theorema.* A sola regulæ servatione ad ordinem non valet consequentia.

Demonstratio. Ordo semper dicitur de multis (§. 479.). Servatio vero regulæ etiam valet de uno. *Sic homo servans leges, servat regulam, & analogum in significato regulam hanc constanter sequitur: analogum per se positum stat pro famosiori significato.* Ideoque hæc non involvit ea, quæ ad ordinem requiruntur. Ergo & ab illa ad hanc consequentia non valet. Q. E. D.

§. 482. *Definitio.* *Respectus*, quem etiam per metonymiam *relationem* vocant, est ratio esse unius ad aliud.

§. 483. *Corollarium.* Ergo est modus cogitandi. Cef.

Cessante enim cogitatione cessat etiam respectus. *Interea tamen fundamentum habet in rebus.*

§. 484. *Theorema.* Ordo non est respectus seu nuda relatio.

Demonstratio. Ordo enim dicit aliquod sic esse distinctionem in uno, illud scilicet, quo secundum constantem rationem, quæ est instar regulæ (§. 474.), unum constituunt (§. 186.): minime vero id esse unius ad aliud (§. c.). Hinc ordini non competit notio definitiva respectus (§. 482.): Ergo nec definitum. Q. E. D.

§. 485. *Scholion.* Respectus quidem est modus cogitandi (§. 483.): sed licet id competat omni respectui; illud tamen ei soli non competit. Dantur enim adhuc alia entia rationis, qualia sunt omnia universalis & abstractiones e. c. virtus, figura, corporeitas &c. Quare ex eo, quod respectus sit modus cogitandi, probari nequit, ordinem, qui non est respectus (§. 484.), non esse modum cogitandi. Potest tamen illud aliunde probari, ut apparet ex sequenti theoremate.

§. 486. *Theorema.* Ordo non est merus modus cogitandi.

Demonstratio. Quicquid enim cessante cogitatione non cessat, non est merus cogitandi modus; ordo vero citra intellectus operationem habet esse; quia est modus unius entis intrinsecus (§. 186.) & modus subiectum sequitar suum: Ergo minime tantum in cogitatione consistit. Q. E. D.

§. 487. *Scholion 1.* Male itaque ex hoc fundamento, quod ordo sit merus cogitandi modus SPINOZA, ordinem in rebus esse, negat, quando in operibus posthumis p. m. 37. seq. in appendice ad P. 1. *Ethica ita scribit: Postquam homines sibi persuaserunt, omnia, quæ sunt, propter ipsos fieri; id in unaquaque re præcipuum iudicare debuerunt, quod ipsis utilissimum, & illa omnia præstantissima estimare, a quibus optime afficerentur. Unde has formare debuerunt notiones, quibus rerum naturas explicarent, scilicet, Bonum, Malum, Ordinem.*
Copp.

Confusionem, Calidum, Frigidum, Pulchritudinem & Deformitatem, & quia se liberos existimant, inde haec notiones orta sunt, scilicet, Laus, Vituperium, Peccatum & Meritum; sed has infra postquam de natura humana egero, illas autem hic breviter explicabo. Nempe id omne, quod ad valetudinem & DEI cultum conducit, Bonum; quod autem eis contrarium est, Malum vocaverunt. Et quia ii, qui rerum naturam non intelligunt, nihil de rebus affirmant; sed res tantummodo imaginantur, & imaginationem pro intellectu capiunt, ideo ordinem in rebus esse firmiter credunt, rerum, suaeque naturae iugari. Nam cum ita sint disposita, ut, quum nobis representantur, eas facile imaginari, & consequenter earum facile recordari possimus, eadem bene ordinatas; si vero contra, ipsas male ordinatas, sive confusas esse dicimus. Et quoniam ea nobis praeter ceteris grata sunt, quae facile imaginari possumus, ideo homines ordinem confusioni praeferrunt, quasi ordo aliquid in natura praeter respectum ad nostram imaginationem esset; dicuntque DEUM omnia ordine creasse, & hoc modo ipsi nescientes DEO imaginationem tribuunt; nisi velint forte, DEUM humanae imaginationi providentem, res omnes eo disposuisse modo, quo ipsas facillime imaginari possent; nec moram forsitan iis injiciet, quod infinita reperiantur, quae nostram imaginationem longe superant, & plurima, quae ipsam, propter ejus imbecillitatem, confundunt.

§. 488. Scholium 2. Supra (§. 187.) jam demonstravi, ob essentiam, non ob hominis imaginationem seu modum cogitandi, ens omne esse ordinatum: immo hunc ordinem entis constitutere veritatem (§. 188.), confer §. 129. *Commentationis meae de Principio rationis sufficientis.* Ex quo simul patet: *omne ens verum esse.* Quare, quum rerum essentias realium pro meris modis cogitandi habiturus sit nemo: certe hac in re cum SPINOZA sentiet nullus. Etenim haec perpendens, quis ordinem cum eo (§. 487.) pro mero respectu ad imaginationem nostram habere potest? nonne rectius rite philosophantium quilibet nonnullorum Philosophorum veterum sententiam amplectetur, qui ordinem ipsam rerum naturam esse iudicaverunt? videatur ZABARELLA in *Apologia de doctrinae ordine* lib. 1. c. 8. p. m. 38. Quam sententiam etiam habuit AUGUSTINUS,

B

quod

quod apparet ex dictis divi viri, quæ leguntur in *libris de civitate DEI lib. XIX. cap. XIII.* ubi omnem pacem & salutem ex ordine deducit, cujus originem rectissime DEO tribuit, *conf. lib. XI. cap. XXVIII.*

§. 489. *Scholion 3.* Interea tamen negari nequit, modum sequi subjectum suum: hinc quoque necesse est, ut concedatur, ordinem sequi subjectum suum; ideoque illum esse ens rationis, si subjectum ejusmodi est ens. Ita e. g. Ordo, quem servant numeri in serie naturali est ens rationis, id est ens, quod extra ideam nec habet esse nec illud potest habere, quia ista series mente tantum concipitur.

§. 490. *Scholion 4.* Illustr. LEIBNIZIVS spatium habet pro ordine tam rerum simultanearum quam præcipue *coexistentiarum*, vide *die merckwürdigen Schrifften zwischen dem Herrn Baron von Leibnitz und dem Herrn D. CLARCK gewechselt, epist. Leibn. tertia n. 4. p. 29.* ubi Vir illustris spatium indeque & ordinem simul, & simpliciter quidem, refert inter entia pure relativa, contra ea, quæ supra (§. 486.) demonstrata sunt. Idem statuit WOLFFIUS in *Metaphys. §. 46.* & in *Annotationibus ad Metaph. §. 20. p. 37. seq.* At, si ordo iste est spatium: certe dantur variae spatii species; quia varii *coexistentiarum* dantur ordines, & idem spatium numero aut sæpius differet a se ipso, erit idem & non idem simul; aut unum spatium corporale aliud penetrabit; quia unum idemque spatium diverso ordine simul repletum esse, sæpius percipitur. Excipis, objectionem valere, si spatium esset ens absolutum: quum vero ejusmodi non sit, nullam, nisi apparentem, adesse contradictionem, contendis. Sed respondetur; ordo non semper est ens mere imaginarium & pure relativum (§. 486.): ergo ex hypothese tua, nec spatium. Quare hæc exceptio thesin a contradictione minime liberat. Et quid respondes ad objectionem de diversis spatiorum speciebus? Dein omnia, quæ de ordine coexistentiarum demonstrari possunt, de spatio quoque prædicari possent, si ille esset spatium. Hinc spatium esset ipsa rerum veritas (§. 488.), & quia spatium a viris doctissimis habetur pro ente mere imaginario, veritas esset me-

re imaginaria, ideoque in universo extra mentem & cogitationem nulla, quod certe absolum est dictu. Porro, si ordo in simultaneitate esset spatium: sane in DEO atque mente nostra esset spatium. Datur enim in DEO pariter atque humana mente simultanea rerum representatio ordinata. Esset itaque extensio, licet imaginaria, in non extenso, in simplici, quod denu absurdum. Imo ordo demonstrationis esset spatium, quia est ordo coexistentiarum præmissarum & conclusionis. Si negas ordinem demonstrationis, esse ordinem coexistentiarum: illum habebis pro ordine successivorum; ideoque pro tempore (§. 94. *Metaphys. Wolff.*) sicque incidis in *Seyllam cupiens vitare Charybdim*. Denique si spatium esset ordo in simultaneitate: ut quantitas illius ordinis sit magnitudo spatii, esset necessarium, cujus absurditas ex subsequentibus apparebit, ubi demonstrabitur, quantitatem ordinis ex multitudine regularum conspirantium esse existimandam, ex qua magnitudinem spatii aestimar nemo.

§. 491. *Scholion 5.* His aliisque rationibus, quas §. 22. *P. I. Exam. Metaph. Wolffiana* attuli, per motus, definitionem spatii *Leibnizianam* rejeci, & communem illius notionem, quam etiam supra (§. 113.) legis, stabilivi, eamque ab errore MORI atque RAPHSONE depurgavi, siquidem distincte ostendi, spatium esse ens mere imaginarium, ejusque notionem oriri ex confusa coexistentiarum representatione, cum fingimus, res abire in nihilum privativum, ex quo creatæ sunt, i. e. DEUS illas prodire jussit (§. 248). Tunc enim in imaginatione nostra imago quædam restat illius in quo res existentes positæ erant, atque illa ipsa representatio imaginaria, iste modus cogitandi, est id quod *spatium* indicat, cujus symbolum est vox illa *spatium*. Hanc imaginem rebus etiam existentibus in cogitatione fingimus, eamque a rebus ipsis abstrahimus, atque hoc modo recte ac legitime de spatio cogitamus. Hæc vero cogitatio in errorem abit, cum isti imagini realitatem tribuimus, illamque extra mentem tanquam ens reale ponimus: tunc enim necessarium est, ut spatium sit vel substantia vel modus substantiæ, unde infinitæ diffi-

cultates ac irresolubiles nodi originem ducunt, quos hæc mea de spatio Theoria omnes una tollit, atque solvit.

§. 492. *Scholion 6.* Recte monet WOLFFIUS in *Annat. ad Metaph. §. 20. p. 38. seq.* legitimam spatii nationem in Philosophia immo ipsa in Theologia magni esse momenti: veritas enim asserti inter alia etiam ex dogmatibus paradoxis EPICURI apparet, qui statuit, omnia, quæ hunc mundum adspectabilem constituunt, orta esse ex inani & fortuito atomorum concursu, vid. STANLERUS in *Historia Philosophia P. XII. de secta Epicurorum, part. Philosoph. II. Sect. I. Cap. I. p. m. 964. & Sect. II. Cap. III.* atque sic vacuum seu inane, quod ante creationem erat, inter principia rerum positiva & realia retulit, quæ certe cum Theologia consistere nequeunt. Operæ itaque pretium erit, data hac occasione, nonnulla, quæ ad rem pertinent, dictis adungere.

§. 493. *Scholion 7.* Logica divisio omnis Logica absolvitur determinatione, hoc est, conceptum generalera seu universalem magis magisque determinando seu ponendo id, quo ens ideali in statu suo aliud atque aliud a se ipso & aliis diversum obtinet esse (§. 106. *comment. meæ de principio rationis sufficientis*). Hinc in divisione entis certe conceptus illius generalis primus erit considerandus, quo appareat, quas determinationes ille admittat. Supra autem (§. 1.) illum dedi.

§. 494. *Scholion 8.* Dicunt quidem alii ens esse, quod habet essentiam, quam definitionem SCHEIBLERUS in opere *Metaph. c. II. Lib. I.* exponit, quamque satis acute explicat illust. de LUDEWIG in *opusculis miscellis T. II. Lib. II. opuscul. VII. de Ente p. 739. seqq.* Sed, si verum fateri fas est, hæc definitio, quæ concretum, ens, per abstractam, *essentiam*, definit, admitti nequit, siquidem, abstracta idem, alio tantum modo consideratum, dicunt, quod concreta denotant; unde consequentia immeditata ab abstractis ad concreta, seu a prædicatione Logica ad prædicationem physicam, & vice versa, originem ducit, secundum quam legitime possumus inferre, quicquid habet essentiam illud est ens, & quicquid est ens illud habet essentiam; quæ valida consequentia tamen haud justificat modum, concreta per abstracta

abstracta definiendi, quin potius rationem suppeditat, quare ille non sit admittendus. Patet nimirum, inter abstractum & concretum esse mutuum respectum in essendo; abstractum enim logice idem est, quod est concretum seu idem ens physice consideratum. Hinc, si concretum per abstractum definiiri potest, sane etiam legitime definire possumus abstractum per concretum. Ex quo elucet, quod hoc definiendi modo facile circulus in definiendo vitiosus committi queat, atque hanc ob rationem ille sit vitandus. Et, rem accuratius perpendendo, his in definitionibus entis & essentiae circulum revera deprehendimus: dicunt enim, *ens* esse id, quod habet *essentiam*, & *essentiam* esse id, per quod *ens* est id, quod est. Quare, quum definitiones omnes circulum vitiosum in definiendo involventes sint rejiciendae: istae non sunt admittendae. Deia abstractum minus dicit quam concretum, ideoque definitio, quae concretum per abstractum definit, minus adaequata est, notio definitiva in ea definitum non satis explicat & exhaust. Quamobrem praedicata entis definitio denuo est rejicienda. Ens enim dicit essentiam una cum adfectionibus, essentia vero tantum notat rationem adfectionum $\tau\theta$ esse simpliciter (§. 3.). Ex hac ratione etiam non admitto, quod essentiae primum attributum sit possibilitas. Essentia enim non est concreta. Possibilitas intrinseca & absoluta atque essentia sunt unum idemque (§. 38.). Confer *commentationem de principio rationis sufficientis* §. 102. Dicitur quidem immutabilitas, incommunicabilitas & aeternitas de essentia: ast non simpliciter; sed cum connotatione ad ens ipsum. Sic, cum dicimus: *essentia rerum sunt immutabiles*; idem est ac si diceremus: *ens quoad essentiam est immutabile*.

§. 495. *Scholion 9.* Sunt alii, qui ens per relationem ad existentiam definiunt, quae definitio etiam cl. THUMMIGIO placuit, qui in *institutionibus Ontologiae* §. 15. dicit: *Ens dicitur, quicquid existere potest, sive actu existat, sive non.* Ast primo $\tau\theta$ existere strictius valet $\tau\theta$ esse, per Synecdochen licet $\tau\theta$ esse aliquando etiam sumatur pro $\tau\theta$ existere: hinc hanc ob rationem definitio impingit contra canonem: *notio definitiva sit completa, nec angustior, nec latior definito.* Et hanc objectionem minime additum

ad posse destruit: quia *ad existere* per hoc additum proprium suum valorem non amittit. Indicat vero *ad existere*, præter nudam intrinsecam possibilitatem, seu *ad esse* sine contradictione, quod entis statum formalem constituit, videatur Illust. A LUDEWIG *l. c. p. 745.* aliquod esse extra ideam (§. 324. 330.), aliquod esse, quod vocant extra alia (§. 66.), conferatur etiam SCHEIBLERUS in opere *Metaphysico Lib. I. C. XV.* Quare secundum hanc definitionem sane omne id, quod hujus esse non esset capax, non esset ens. Consequenter vi hujus definitionis, omnia entia rationis, omnia relativa entia, ex numero entium excluderentur. Dein, si ens per *ad existere* defini potest, essentia etiam per existentiam est definibilis; sed posterius non est sine absurditate: ergo nec prius (§. 326. & §. 159. *comment. meæ de princip. rat. suff.*). Posset quidam putare, definitionem omnino esse legitimam, si existentia modo in latitudine sua sumatur, ita ut idealis existentia simul subintelligatur, quum vox, eodem modo ac in definitione nostra, hoc est, in significato generali, occurrit: sed, qui ita sentit, nescit status entis distinguere, quos sollicitè distinxit Illust. DE LUDEWIG *l. c. p. 744. seq.* In statu nimirum ideali non existit ens, sed idea entis, quæ est ens rationis, licet ideatum non semper tale sit ens. Accedit, hac explicatione definitionem alio modo evadere vitiosam: siquidem hoc modo confundit non-entia cum entibus; ideoque notio definitiva latior patet definito, Non-entia enim idealiter etiam aut existunt, aut possunt existere.

§. 496. *Scholion 10.* De definitione entis Wolffiana, alibi quidem, nimirum §. 8. P. I. Exam. *Metaph. Wolff.* satis disputavi; attamen ad illustrationem & probationem disputatorum hoc loco quædam addere, non abs re erit, siquidem nonnulli ea, quæ ibi disputata sunt, penitus non intellexerunt. Ita autem se habet ista definitio entis: *Quicquid est possibile, sive actu existat, sive non, dicimus ens.* Quod jam attinet ad hanc definitionem, tota res eo redit, ut distinctè explicetur, quid significet *ad possibile*, per quod ens definitur: ex eo enim statim apparebit, an & quatenus definitio sit bona. Spectat autem possibile in significato ad *ad posse*: quare hujus significatum prius evolvens ordo cognitionis postulat. Est quidem

dem $\tau\delta$ posse magis concretum, quam $\tau\delta$ possibile, & Logici dicunt: *abstractum est prius concreto*: hinc forsitan nonnullis inverſo ordine incedere videor. Aſt diſtinguo ordinem cognoscendi, ab ordine eſſendi. Itaque hac diſtinctione concedo abstractum in ordine eſſendi prius eſſe concreto, & nego, illud ſemper ita ſe habere in ordine cognoscendi. Hic enim ordo ſapius incipit a poſteriori in eſſendo, conſequenter a concreto. Dein, fictiones ſi evitare animus eſt, ut hunc ſequaris ordinem, ſuadeo, quem eandem ob rationem jam ſequor. Jam percepimus, nos hoc vel illud facere, agere, actuare, alteri exiſtentiam dare (§. 147.), percepimus quoque alias res in actione, ideoque in motu (§. 130.). Hinc intelleximus, nos aliasque res habere vim quandam (§. 133.), a qua effectus dependet (§. 134. 135.). Percepimus nos aliasque res agendo *ſic* ſe habere, ut aliud nimirum inde exiſtentiam obtineat (§. 147.). Percepimus itaque nos aliasque res incerto modo (§. 5.), qui durabat, permanebat. Igitur in ſtatu quodam relativo nos aliasque res cognovimus (§. 91.): & ad hunc ſtatum ſuis cum modificationibus indigitandum excogitavimus vocabulum *poſſe*.

§. 497. *Scholion II.* Hæc ſi diſtinctius perpendimus, nos aliasque res in iſto ſtatu in motu deprehendimus, quo aliud quid realitatem ſuam obtinet, effectus producitur (§. 134.): intelligimus effectum & vim, a qua pendet motus (§. 133.), ſe mutuo haud negare; ſed illum hanc ſupponere (§. 135.). Ideoque ſcimus, vim illiusque motum & effectum haud quaquam eſſe oppoſita (§. 34.): ſed conſentanea. Quare nobis jam conſtat, ſtatum iſtum, cujus ſymbolum eſt $\tau\delta$ *poſſe*, ſine unione oppoſitorum, ideoque ſine contradictione (§. 35.) exiſtere. Ex quibus porro perſpicimus, ſignificatum vocis $\tau\delta$ *poſſe* poſſe ampliari. Quod etiam a Philoſophis factum eſſe reperimus. Licet enim originitus per $\tau\delta$ *poſſe* ſtatum reſpectivum vis ad effectum indigitaverunt: poſtea tamen relativum ſtatum omnem quatenus ſine contradictione concipitur per idem vocabulum notaverunt. Hinc *potens* dictum eſt, quod ſe habet ſine contradictione ad aliquid vel producendum, vel recipiendum: *potentia* vero ſive potentia dicta eſt illa habitudo entis, qua ens ſine contradictione

traditione aptum est ad aliquid vel producendum vel recipiendum: atque hæc priori in casu facultas, item *activa*, inque posteriori *passiva potentia* vocatur. Et, quia motum, quo aliquid producitur, vel a quo aliud aliquid recipit, *actum* appellaverunt: *potentiam*, per habitudinem ad actum etiam definire licet. Uti id supra (§. 68.) factum est. Ex his significatibus, per majorem abstractionem ab actione & passione, tandem enatus est iste conceptus generalis *possibilis*, quem supra (§. 36.) legis: ut itaque *possibile* jam dividi soleat ac debeat in *possibile absolutum & respectivum* seu etiam *intrinsicus & extrinsecus tale*. Et ratione posterioris possibilitatis ens est *ens in potentia* (§. 67.). Idque duplici modo, vel ita, ut jam radicem habeat in altero; vel ita, ut non, nisi idealiter, adsit in altero: consequenter simpliciter ab actu alterius suo in statu fundamentali pendat.

§. 498. *Scholion 12.* Hunc igitur conceptum possibilis generalis demum Philosophi formaverunt, quum animadvertent, homines aliquando cogitare de eo, quod est cum contradictione, seu impossibile, tanquam de eo, quod vere est, atque sic habere pro ente, inque entium numerum referre, quod non est ens. Ob id possibilitatem illiusque contradictorium, hoc est, impossibilitatem, per fictionem pro adfectionibus entis disjunctis habuerunt: sicque vi harum adfectionum ens diviserunt in possibile & impossibile, videatur Illustr. a LUDEWIGI l. c. p. 741. item ipse WOLFFIUS in *Metaph.* §. 16. Quicquid vero *disjuncte* de ente dicitur, per id illud adæquate definiri haud potest. Quis enim ens definit per *necessitatem*, aut per actum aut simplicitatem? Quare etiam ens per possibile definiri nequit, vide §. 8. P. I. *Exam. Metaph. Wolffian.* Dicis: per quod essentia abstracte definiri potest, per id ens concrete est definibile: ergo ens per possibile definiri potest. Sed iam supra (§. 494.) ostendi, possibilitatem nequaquam esse adfectionem essentia: sed synonymum essentia. Dein notio possibilis se resolvit in notionem contradictionis (§. 36.); notio contradictionis in notionem unionis, & oppositorum (§. 35.) notio unionis in notionem unitatis & multorum: consequenter & in notionem unius, ficuti

cuti ultimo notio oppositorum eandem notionem involvit (§. 34. 25. 10.) conf. & *Commentationem de principio rationis sufficientis* §. 133. Unitas vero de eate tanquam de subiecto demonstratur; & opposita revera implicite notionem entis involvunt: quare hæc definitio vitium synonymiæ committit; siquidem impingit contra canonem: *Definitum nec directe nec indirecte ingrediatur notionem definitivam.* Denique, notio definitiva hac in definitione generalissimi & abstractissimi, quod in Philosophia concipitur, admodum est composita, idæque ideato seu definito minime proportionalis.

§. 499. *Scholion 13.* Defendit quidem definitionem fere eandem ex mente MENDOZÆ DANIEL STAHLIUS in *insultationibus Metaph. c. II. p. m. 10. §. 11.* ubi sic concludit: *Unde magis a priori ens sic describi potest: Ens est id, quod non habet predicata se invicem destruentia, seu contradictionem implicantia.* Ast distinguendum est methodum inter demonstrativam *euclideanque*; quam WOLFFIUS sequutus fuit, ut ipse in apologeticis omnibus perhibet; & vulgarem, quam in scholis auctores plerumque adhibent adhibereque, quam in scholis auctores plerumque adhibent adhibereque, quam inde *scholasticam* nominare solent. Secundum posteriolem, quæ ordinem demonstrationis, id est, ipsam demonstrationis essentiam, non curat, definitio entis modo dicta, ceteris paribus, admitti potest: sed non secundum priorem, cujus requisita ipse laudatus Auctor recenset in *der ausführlichen Nachricht von seinen eigenen Schrifften* §. 22. & 34. ubi præsertim §. 22. ita scribit: *In meinem Vortrage habe ich . . . gesehen, 1) daß ich kein Wort brauchte, welches ich nicht erkläret hätte, . . . 2) daß ich keinen Satz einräumete, . . . den ich nicht vorher erwiesen hätte.* Contra hæc methodi euclidean attributa impingit data Auctoris definitio entis, qui, quid sint opposita nullibi definit. Putas dogma de analysi notionum §. 17. *C. I. Log. Auct.* hanc objectionem destruere: sed erras. Primo enim doctrina oppositorum haud quaquam tam nota est, ut notionem oppositorum tanquam communes supponi possint: quin sapius in iis, quæ sunt opposita, ipsi errant Philosophi, cujus exemplum dedi *Commentatione de principio rationis sufficientis* §. 19. Dein, in de-

monstratione vel possibilitatis vel impossibilitatis entis cujusdam definitiones oppositorum ultima sunt principia: quare etiam rigor demonstrationis has definitiones poseit. Denique etiam distinguendum est inter definitiones, quæ sunt scientiæ principia & definitiones, quæ sunt conclusiones & principiata, quam differentiam ipse Excell. Auctor in *seiner Nachricht* §. 26. urget. In numerum posteriorum referri potest sæpius memorata definitio: minime vero in numerum priorum.

§. 500. *Scholion 14.* His perspectis cognoscebam *ens*, quod est symbolum universalissimi, quod concipi potest, esse definiendum per id, quod omnibus inest, quæ observamus, concipimusque & fingimus, quodque remanet, dum ab omnibus, quæ differentiam constituunt, abstrahimus. Intelligebam, me hac in abstractione venisse ad notionem omnium simplicissimam; ideoque in definitione eam quoque simplicissime, minime pluribus verbis, multo minus per genus & differentiam, esse exponendam: vocabulo tamen, quod satis aptum ac amplum, ad ejusmodi conceptum generalissimum exprimendum. Constabat mihi, verbum *sum* a Philosophis ad denotandam positionem omnem excogitatum esse; nec latebat me, illud generalissimum & communissimum, cujus symbolum *ens* esto, nihil esse, nisi positionem: quare sat distincte perspiciebam *Tò est* esse vocabulum, per quod idea omnes reliquas transcendens sit definienda. Atque hinc enata est illa definitio, quam supra (§. 1.) de ente dedi, quamque legi in DANIELIS STAHLII *institutionibus Metaph. C. I. p. m. 9.* ubi ex mente MIRANDULANI referente *MASSIO* istam proponit entis definitionem laudatus Auctor.

§. 501. *Scholion 15.* Hærebam mihi adhuc dubium circa privationes & negationes, quæ nihil ponere videntur: sed rem curatius perpendendo, animadvertēbam, tam privationes, quam negationes omnino, licet alio modo, quam reliqua entia, aliquid ponere, & negationes ab iis, quæ positivis contradictorie opponuntur, esse distinguendas. Idque me docebat *algebra* per quantitates privativas, negativas & mere imaginarias, quales sunt e.g. $a-b=c$, $a-a=0$ & $a-a-d=0-d$, seu, ut in numeris magis notis mentem declarem;

$8-6=2$, $8-8=0$ & $8-12=8-8-4=0-4$. Ponit nimirum quantitas privativa -b in positiva a defectum, eamque reddit diminutam; ob -b, positiva a non est a, sed c: ponit itaque -b in a, a-b hoc est c. Sic cæcitas in homine ponit defectum visus, hominem privative imperfectum (§. 58.), ita hominem afficit, ut homo aliter appareat, quam visum habens. Negativa vero quantitas -a in a ponit privative nihil, a-a=0. Hinc b + a-a=b. Ita etiam res se habet cum pure negationibus: hæc ponunt privative nihil; atque rem quam afficiunt, non modificatam reddunt. Sic e. g. non videns est mera negatio videntis. Hinc lapis non videns, nil est, nisi lapis. Ex quibus simul intelligis æquipollentiam logicam inter negativam finiti prædicati, & affirmativam infiniti prædicati, quam hæc argumentatio illustrat: *nullus homo coram Deo est justus: ergo omnis homo coram Deo est non justus*. Eodem modo patet fundamentum conversionis per contrapositionem. Si enim a-a=0 & b-b=0 erit etiam a-a=b-b; hoc est, si non homo est privative nihil; & non animal idem: erit omne non animal non homo; & omnis non homo non animal. Quod minime ita se habet in contradictoriis e. g. in *non-homine*, quæ idem ponunt & negant, quæque ut quantitates nihilo minores, e. g. o-d vel o-4, diversimode negative nihil sunt, hoc est, non eodem modo contradictionem involvunt. Quod denuo quantitates nihilo minores illustrant: etenim non o-a=0-b sed o-a < o-b; sic o-4 < o-2. Unde simul constat dari gradus contradictionis: & conversionem per contrapositionem fieri per negativos non per contradictorios terminos.

§. 502. *Scholion 16.* Atque hoc modo intelligebam, omnes privationes & negationes omnino esse sub notione mea, quam de ente formaveram: ideoque eam esse legitimam, & illam, quam *ontologia*, quæ de ente transcendentaliter agit, postulat. Indoles privationum & negationum, quæ nil sunt, nisi modi cogitandi, satis quidem aperte mihi ostendebat, illas per se non habere essentiam: sed hoc modo perspiciebam differentiam, quam Philosophi per *essentiam* & *entitatem* denotaturi fuerunt, posterius nimirum vocabulum

DISSERTATIO TERTIA,

bulum secundum mentem illorum non designare essentiam, nisi per analogiam proportionis. Atque hanc habent privationes & negationes. Quare veritas hujus propositionis salva manet: *omne ens habet essentiam*, de qua supra (§. 494.) dixi. Conf. hac de distinctione etiam SCHEIBLERUM l. c. L. I. C. II. Tit. II. in quo declaratur definitio (de qua supra (§. 494.) disputavi) *entis, num. marg. 24.*

§. 503. *Scholion 17.* Logicus quoque Canon: *definitum nec directe nec indirecte notionem definitivam ingredi debet*, mihi definitionem haud suspectam reddere poterat. Constabat enim mihi, necessitatem definitum *ENS* hic expressisse ob defectum commodioris vocabuli. Præterea me haud latebat, illud hac in definitione non sumi participialiter: sed nominaliter & substantive (§. 2.). Ideoque distincte perspiciebam illud habere absolutum significatum, atque vi hujus hypotheseos istud haud esse in conjugatione verbi *sum*. Hinc sufficiente cum ratione definitionem meam de ente assumpsi, eamque præ reliquis receptis elegi. Pragmaticam quoque istam inveni, siquidem, quæ de ente dicuntur, omnia ex ea intelligi possunt. Præsertim eam ad legitimam adæquatamque entis divisionem aptam esse deprehendes. Quod & sequentia probant.

§. 504. *Scholion 18.* Facile enim ex demonstratis quilibet agnosceret, quasnam determinationes, hoc est, differentias específicas, (§. 106. *Comment. mea de principio rat. suff.*), *ens* admittat, & quod illæ ex varietate in *essendo* sint deducendæ. Sic quicquid est, aut *est per se*; aut *per aliud*: hinc primam omnium & essentialium divisionem entis in *substantiam* & *modum*, quem alii etiam vocant *accidens*, hoc vocabulo latiori in significato sumto, intelligis. Porro, quicquid est per se, illud est aut *a se*; aut *ab alio*: inde divisio substantiæ in *primariam* & *secundariam*. Dein quicquid est *a se*, illud nullo modo potest inesse alii, sed est extra omnia alia: hinc *existit* (§. 66.), & quidem a se & per se. Quare substantia primaria habet *existentiam* a se & per se. Quod vero est ab alio, non statim est extra illud: sed ei inesse potest licet etiam esse extra idem habere possit. Ergo quod est ab alio non statim *existit*, licet *existere*

stere possit (§. 66.). Consequenter substantia secundaria *existentiam* non involvit. Interea tamen ei inest habitudo ad existendum, *existentiam*, quam nonnulli quoque vocant *actum*, vocabulo latiori in significato assumpto. Igitur habet *potentiam* (§. 68. 497.). [Obiter moneo, de notione possibilis generali, quam supra (§. 36. 497.) evolvi, hoc loco ne quidem esse curandum: quia id quod generaliter & absolute impossibile est, plane non est (§. 319.)]. Et jam dividendo pergo. Quicquid est per aliud: illud etiam aut adhuc latet in alio; aut jam per aliquod simul est; aut fuit extra alia. Quare & hoc, aut jam existit; aut existitit; aut nondum existit (§. 66.): licet possit existere. Itaque etiam in *modo*prehenditur *potestas* (§. 68.). Ex quibus intelligis divisionem entis in *ens actus* & *potentia* tale, de qua supra (§. 65. 67.) egi. Intelligis quoque, quid sit *purus* & *impurus actus*.

§. 505. *Scholion 19.* Scopus mihi non est, hoc loco divisiones entis omnes actu instituere, easque recensere: sed tantum mihi proposuit definitionem meam, quam de ente (§. 1.) dedi, firmare, eamque ab objectionibus liberare, ac illius applicationem & utilitatem assignare. Quod quum factum sit, ut ego judico: subsistere possem; nisi doctrina de spatio, quæ hujus est loci (§. 490. 199.) suaderet, unam prioribus adnectere divisionem. Nimirum, quicquid est, illud est aut tantum per intellectus operationem, ita, ut extra hanc nec sit, nec ullum aliud esse extra ideam, nisi per fictionem, habere possit; aut est citra intellectus operationem, saltem habere potest extra ideam aliud esse isti in idea conforme seu conveniens, licet non a se: quare ens, has ob determinationes, recte dividitur in *ens rationis*, *fidum* seu *figmentum*, & *ens reale*, quod posterius etiam simpliciter vocant *rem*. Prius denuo est aut sine; aut cum contradictione: hinc illud quoque legitime subdividunt in *possibile*; & *impossibile*. Hoc etiam vocant *chimæram*, etiam *ens rationis ratiocinantis*; illud vero *rationis ratiocinata*. Conf. illustr. LUDEWIG l. c. p. 740. In numero horum sunt etiam mathematica e. g. numerus, linea, superficies, corpus simile, æquator, tropicus circulus &c. item negativa & privativa entia, e. g. non visus,

sus, qui terminus negat visum, visum ponit nihilum, notat modum cogitandi, & præter illum modum cogitandi nihil est, itaque quam rectissime habetur pro ente rationis. In numero illorum vero sunt contradictoria e. g. non-homo, hircocervus.

§. 506. *Scholion 20.* Cum figmentum, vel chimæram pro reali ente habemus: erramus. Habemus vero figmentum, vel chimæram pro reali ente: quia non omnia intelligimus, seu distincte perspicimus. Et haud omnia distincte perspicimus: quia intellectum habemus finitum (§. 70. P.I. Exam. Met. Wolff.). Intellectum denique habemus finitum: quia homines sumus. Quare errare humanum est. Humanum est: sed non necessarium humanitatis consequens. Scire enim ea, de quibus cogitamus, id est, eorum indolem intelligere & perspicere, utrum sentiamus, an imaginemur; utrum concipiamus an fingamus; & esse homines, habere intellectum, se mutuo non negant: licet non sit hominis omnia scire; adæquate scire. Hinc rō non errare & humanitas non sunt opposita [§. 34.]. Ergo illorum in homine unio non est contradictio [§. 35.]. Quapropter rō errare, salva humanitate, seu sine contradictione de homine negari potest. Errare igitur homini contingit [§. 169.]. Attamen homo habet intellectum finitum, ut plurimum, & ab initio nullum, nisi inexercitum, cui habitus legitime cogitandi deest; habet affectus, qui sæpius accuratam cogitationem impediunt: homo itaque figmentum; chimæram; aut alio modo falsum pro vero habere potest. Ut ideo hominem magis ad errorem committendum quam non committendum determinatum deprehendamus. Consequenter error ut plurimum est contingens (§. 172. *Comment. de principio rationis suff.*). His rationibus permoti Philosophi recte omne ens in possibile & impossibile dividerunt: licet non sit, nisi possibile [§. 319.]. Ego vero ex illis intellecti necessitate regulæ ECCLESIASTICI c. V. v. 13. Hanc, quæ Dei est gratia, servo, & servaturus sum.

§. 507. *Scholion 21.* Substantia proprie dicit rem subsistentem, quæ subsistit, & subsistendo subest aliis: unde subjectum reliquorum, quæ ei insunt, & quidem inhætionis, recte dicitur. Sed pro-

proprie, aliis subesse, aliorum subjectum esse nequit, quod non per se est; per se vero re ipsa non est, nisi quod per se existit, quare supra [§. 122.] ad substantiam existentiam per se requisivi. Apparet vero substantia etiam in statu formali, a quo conceptus pendet objectivus, qui a formali conceptu differt, ut concretum ab abstracto. Hoc notant termini e. g. corpus & corporeitas: quorum ille, si logice sumuntur, notat conceptum objectivum; hic formalem; &, si metaphysice significant, ille rem ipsam; hic ejus essentiam, quam nonnulli formam vocant, designat. Et in statu hoc substantia non habet existentiam, nisi sit a se; saltem sine existentia concipitur, sine qua conceptibilis est, ut id, quod potest existere. Tribuitur autem substantiæ in statu hoc *perseitas*: alias enim non esset conceptibilis ut in potentia seu ens potentiale [§. 504.]. Hinc in antecedentibus [§. 504.] *perseitatem* simpliciter pro caractere substantiæ posui. Dividunt quidem Philosophi substantiam in universalem & singularem: sicuti ens in universum in universale & singulare dividere solent. Et supra [§. 435.] universalia inter rationis entia retuli, quibus *perseitas* repugnat [§. 505.]: ut ideo nostra definitio substantiæ, quam [§. 504.] dedimus, angustior esse videatur definito. Attribuimus per fictionem universali substantiæ *perseitatem*: licet eam nec habeat; nec habere possit. Ut ideo nostra definitio has substantias fictas sub se contineat, siquidem in definitione substantiæ haud est determinatum, quo modo, utrum fictæ, an realiter, aliquid sit per se.

§. 508. *Scholion 22.* Quantum jam attinet ad spatium, illud habeo pro extenso imaginario, quod replent existentia cum actualitate sua [§. 113, seqq. & §. 491.]: vacuum vero spatium pro mera negatione omnis realitatis habendum esse existimo [§. 116.]. Hinc ex mea sententia spatium omne, *in* esse habet per intellectus operationem, & citra intellectus operationem nihil est. Vacuum illustrat *a=0* [§. 116. & §. 501.]: & repletum spatium est modus cogitandi [§. 491.]. Qua propter tam repletum, quam vacuum spatium pro ente rationis habeo [§. 505.]; id est, pro eo, quod in se nihil reale habet, quodque itaque non actuat [§. 274.]. Ex quo apparet quod *inane* nullo modo ne
media.

mediate quidem causa entis realiter existentis esse possit (§. 275.). Mea igitur de spatio & vacuo doctrina directe est contra EPICURI sententiam (§. 492.): licet inanitatem ante creationem admitram; licet statuum, ante creationem omnia fuisse inania ac vacua. **Vor der Schöpfung war alles wüste und leer.** Nihil erat realiter existens extra DEUM. Ex nihilo itaque tanquam termino a quo DEUS creavit omnia. Id quod ultima harum dissertationum inconcussè demonstrabit.

§. 509. *Scholion 23.* Spatium autem non tantum habeo pro ente rationis: sed demonstro illud esse ejusmodi ens (§. 491.). Spatium enim non sentimus: sed imaginamur (§. c.) ut extensum (§. 113. 116.), quod habet partes similes (§. 22. P. I. Exam. Met. Wolff.) Et rem distinctè perpendimus deprehendimus, isti imagini, quam spatium vocamus, extra mentem nil respondere: quia coexistentiæ rerum coexistentium, sub quibus spatium imaginamur sunt abstractio quædam confusa. Ex ipso itaque modo, quo ideam spatii formamus, philosophando apparet, spatium esse ens rationis. Sed & apparet, illud non esse chimæram: siquidem non involvit contradictionem quod ad chimæram requiritur (§. 505.). Non involvit contradictionem: quia illius idea non formatur ex oppositis, quorum unio contradictionem constituit (§. 35.). Imaginari enim coexistentias in uno; concipere negationem realis existentia non est simul positio & negatio ejusdem, quæ oppositorum est character (§. 34.) Illustrat ceterum notio tenebrarum, etiam aliquo modo notio umbræ, notionem vacui.

§. 510. *Scholion 24.* WOLFFIUS in *Annot. ad Metaph. §. 20. p. 38.* notionem meam de spatio pro notionem vulgi habet. Et in eo non errat. Sed quid tum? Meo judicio Philosophus a vulgo in notione, quando uterque circa idem versatur objectum, non, nisi qualitate, differre potest ac debet, hoc est, Philosophus distinctam illius debet formare notionem, cujus vulgus habet confusam ideam: minime vero ei licet profus aliud quid fingere, quam quilibet homo alius ad res præsentis attentus percipit, quo quid velit, demonstrare possit. **Quare ex eo, quod hac in parte cum vulgo sentiam, nihil**

nihil absurdi contra me meamque sententiam deduci potest: sicuti nec doctissimus Auctor absurditatis & erroris inculcari potest, quod alia in materia cum vulgo sentiat. Confer. §. 12. *Annot. ad Metaph.* Distinctam vero spatii notionem dedi, eamque demonstravi (§. 491. 509.). Ideoque ut Philosophus a vulgo differo. Mea etiam notione & vulgi & MORI atque RAPHSONII notio a communi errore, quasi spatium esset aliquod ens reale, substantia, vel positivus modus, depurgatur, & fundamentum erroris denotatur (§. 491). Atque rebus sic stantibus nullam deprehendo rationem sufficientem, ob quam recepta & ab errore libera notio sit rejicienda, aliaque minus commoda, atque prorsus aliud pro objecto habens, quam quod spatium notat, accipienda.

§. 511. *Scholion 25.* Dicis secundum meam definitionem cistam & spatium non differre: siquidem & cista sit extensum in quo actu distincta, e. g. libri, sibi mutuo coëxistant, saltem coëxistere possint. Pergere posses inferendo: ergo cista est ens rationis (§. 508.). Sed respondeo: libri intra parietes cistæ sibi mutuo coëxistunt. Ergo intra parietes cista est spatium, quod absolute consideratum est ens rationis. Judicas definitionem meam ad MORI errores refutandos non esse aptam, saltem refutationem, retenta hac definitione, in difficilium numero habes: Sed respondeo: MORUM quidem aliosque ex suis refuto, sicut *TE* ex *TUIS*; minime vero ex meis principis. In quo *TEcum*, Vir Excell. sentio conf. §. 20. *Annot.* ubi scribis: *Allein ich billige niemahls, daß man einen aus unrichtigen Gründen wiederleget . . . sondern halte jederzeit für rathsamer . . . aus solchen Gründen, die er nicht wiederlegen kan, ja auch wohl nicht zu leugnen verlanget,* (ego puto ex propriis, domesticis principis, quæ ipse posuit), *ihm die Unrichtigkeit seiner Meynung zu zeigen.* Ut ideo non dubitem, quin, me, qui non solum id, quod *TU* pro justo habes, sed eo plus facio, iuste *TEcum* agere, cogniturus, atque haud amplius putaturus sis, me illum esse, qui commodi causa *TE* calumniatus sit, aut adhuc calumniatur: siquidem etiam §. 21. *P. I. Exam. Metaph. Wolff.* non dixi: *TE* idealistis patrocinari; sicuti id nec legi-

tur §. 4. P. II. Exam. Met. TULÆ, quod TU perhibes. Sed mittendo hæc, moneo, me falsitatem opinionis MORI de spatio §. 22. P. I. Exam. Metaph. ex mea definitione jam ostendisse: & refutationem erroris MORI atque EPICURI ex meis principiis faciliorem esse, quam ex TUIS, conf. §. 508. & seq. Deia jam alibi §. 22. P. I. Exam. Met. annotavi, me notionem definitivam in TUA de spatio definitione non habere contradictoriam. Quare nec nego, ex ipsa vera posse deduci, secundum tritum: *Ex veris possunt, nil nisi vera sequi.* Ast ex eo haud sequitur, definitionem esse legitimam, confer §. 124. Commentationis de princip. rat. suff. Quicquid vero ex TUA de spatio definitione contra MORUM potes argumentari, id ex eo evenit, quod ordinem cum LEIBNIZIO, contra ea, quæ supra (§. 486.) sunt demonstrata, pro ente habes rationis. Quod tamen neuter probavit. Vides itaque TULAM definitionem tantum esse pragmaticam, quatenus communia cum vera, quam ego dedi, attributa habet, quæ tamen, ut modo dictum est, TU de ordine & spatio TUO nondum demonstrasti. Et illegitimam esse TULAM definitionem, quam dicis: **Indem nun viele Dinge, die zugleich sind . . . außer einander vorgestellt werden; so entsteht dadurch unter ihnen eine gewisse Ordnung, dergestalt daß, wenn ich eines unter ihnen für das erste annehme, alsdann ein anders das andere . . . wird, und so weiter fort. Und so bald wir uns diese Ordnung vorstellen, stellen wir uns den Raum vor. Daher . . . so müssen wir den Raum für die Ordnung derer Dinge annehmen, die zugleich sind;** alibi §. 22. P. I. Exam. & supra (§. 490.) de novo probavi. Denique hæc in definitione aut tantum intelligis ordinem in numeris, per quos res simultaneæ & coëxistentes numerantur; aut ordinem in essendo inanis, secundum quem essentia est primum reliquorum in ente observabilium: priori in casu ordo est ens rationis, sicuti numeri sunt ejusmodi ens (§. 505.); in posteriori vero casu ordo est essentialis. Quare priori in casu spatium est numerorum ordo, seu ordo in serie numerorum naturali, itaque haud rerum coëxistentium; in posteriori autem casu spatium est essentialis, haud ens rationis (§. 505.).

Hinc

Hinc est ens necessarium, (§. 338. & 339.) & immutabile (§. 20. P. I. Exam. Metaph. Wolff). Consequenter cum MORO sentis, dum cum refutare contendis. Si vero alium ordinem coëxistentium & simultaneorum rerum intelligis: definitio eo magis est ambigua & impingit contra Canonem: *Definitio sit convertibilis*. Tandem si ordo simultaneorum & coëxistentium est spatium repletum: confusio coëxistentium erit vacuum. In Pleno itaque sæpius habebimus vacuum.

§. 512. Scholion 26. Alibi, nimirum §. 22. P. I. Exam. Metaph. Wolff. p. 31. 32. distincte ostendi, definitionem TUAM in physicis non esse applicabilem, TE que ipsam in physicis eam deserere, & communem, aut erroneam, aut meam legitimam atque veram reasumere; conf. §. 6. seqq. P. I. Physices. Quid enim sibi alias velint verba: **Damit dass zwischen den Theilen der Materie . . . keine Räumlein seyn können, die von aller Materie leer sind:** quid essent *ordunculi* isti, ut ita loquar, minores, & minimi ordines inanes, *leere Ordnungelein*, inter partes corporis? ut taceam reliqua, quæ l. cc. perlegi possunt, conf. & §. 9. P. II. Phys. de impletione spatii & temporis. Ad hæc mihi respondes **in der ausführlichen Nachricht von den eigenen Schrifften §. 132. p. 377. per MULLERUM in dem demasquirten Philosopho: letztlich weiß ich nicht, was der Censor dencket, da er so kühn pretendirt, der Herr Autor werde von seiner notionem spatii abgehen, und die seinige annehmen &c.** Sed quæ, qualis, quanta resuratio? Miror, Vir excell. TE ejusmodi ineptiis subscripsisse. Imputatur mihi confusio: sed securus sum TUUM ordinem, & mea dogmata, quæ TUUS ex sufficiente ratione rejectis opposui, tantum inserui, ne me haberes pro eo, qui in destructionem Systematis non sine arte & ex parte satis firmiter atque scite constructi aciem simpliciter intenderet. Hinc non me, sed TE ipsum, confusionis accusas. Laudes virtutem & scientiam, quas & ego, etiam in adversariis, laudo atque approbo, imo in iis, qui me sine sufficiente ratione oderunt.

§. 513. *Scholion 27.* Dixi in *P. I. de Exam. Metaph. Wolff. l. c. p. 30.* vacuum esse attributum corporis. Id *TIBI* cum *MULLERO TUO* videtur aliquid inauditi, quod ex essentia corporis non sit intelligibile; Ast nondum didicisti ex Philosophia, attributa rerum esse partim positiva & affirmativa, partim negativa? Non visus est attributum lapidis, non positivum, sed negativum. Mors est attributum hominis, non positivum, nihil ponit in homine; sed negativum, negat in eo positivi quid, nimirum immortalitatem. Sic vacuum dispersum est attributum corporis, non positivum, sed negativum, negat omnimodam plenitudinem in corpore, & analogice ponit inanitatē inter partes corporis, unde pori oriuntur, quos quidem ex parte implet partim materia variabilis coherens, partim interlabens; sed non omnes, nec totaliter. Atque id affirmo ob motum localem, cujus existentiam experientia nos docet, quique sublato vacuo disperso esset plane impossibilis, siquidem nullus esset terminus ad quem. Dicis, quomodo vacuum ex essentia corporis, extensi in longum latum atque profundum explicari possit? Sed respondeo: Ego corporis essentiam non pono in mera extensione, quam secundum tres dimensiones geometricas habet (§. 176.). Et in eo vobiscum sentio. Cur itaque urgeatis contra me meram extensionem, non video. Qui, quæ de elementis supra (§. 399. seqq.) demonstravi, intelligit, atque ea perpendit, quæ de motu locali modo dixi, non miratur, me asserere, quod actualitas vacui disseminati ex essentia corporis intelligi possit. Urgetis pressionem aëris: sed vobis incumbit probare, aërem in agendo usque ad minimas partes materiae corporis penetrare; si argumentatio a pressione aëris contra vacuum disseminatum valere debet. Præterea argumento obstat figura pororum seu vacuorum interstitiorum, quæ resistendo isti actioni aëris, par esse potest. Sed mitto hæc a scopo aliena.

§. 514. *Scholion 28.* Quod jam ad *MORUM* attinet, ille in *Enchiridio Metaphysico T. I. operum Philosophic. p. 158. seqq.* satis prolixè, sed minus solide, existentiam spatii & vacui tanquam entis realis, immobilis, extensi & immaterialis probandam sibi sumit. Sed sumit, quod vult probare & demonstrare. Putat, sine illo extenso *DEUM* non potuisse

potuisse creare materiam finitam, quam hoc extenso circumdatam concipit, potius imaginatur: sed non sequitur: imaginor materiam circumdatam extenso immateriali, ergo illud realiter existit. Notra enim imaginatio non est basis existentiae rerum. Putat, si spatium esset nihil: quod duæ sphaerulae ahenæ nullo pacto possint coexistere, ne parallelorum axium poli se mutuo contingerent: sed confundit Vir Magni Nominis *nihil simpliciter tale*, quod in universo negat, etiam ipsa privantia & imaginaria, cum *nibilo*, quod *opponitur reali & positivo*. Possunt sphaerulae sibi mutuo coexistere sine mutuo contactu, & sine penetratione partium: licet nihil reale iis interponatur; haud vacuum ponatur, quod in se positivam habeat essentiam & realitatem. Sphaerulae, si distant, distant illae per illud spatium imaginarium, quod aliud reale per suam realitatem existendo implet. Putat porro spatium sive locum intetnum cuiusdam corporis, corpore moto remanere, ideoque existere: ast remanet imaginando, non per suam realitatem. Judicat Cylindrum per axin motum, moveri per spatium extensum, a sua extensione diversum, siquidem propria extensio cum cylindro simul circumferatur: ideoque existere extensum immateriali. Sed cylindrus movetur per spatium imaginarium, non reale. Dein est contradictorium, habere partes extra partes, constare ex actu distinctis (§. 90.), esse extensum (§. 98.); & aliud penetrare, cum partibus illius partes proprias ita communicare, ut ab illis existendo sint diversae, actu distinctae, & eodem modo non diversae, non actu distinctae. Hinc ejusmodi spatium reale & immobile, quale MORUS in motu cylindri circa axin fingit, ex diversis constat, quorum unum negat alterum; ideoque ex oppositis illud formatum est (§. 34.), quorum unio contradictionem constituit (§. 35.). Consequenter illud reale spatium immobile MORI, aliorumque Auctorum, est impossibile (§. 39.). Ergo est *non ens* (§. 319.). Dicit MORUS: *nibili nulla potest esse extensio*. Quicquid itaque habet extensionem, illud non est nihil; non est ens imaginarium: ergo spatium non est nihil; non est ens imaginarium; sed reale. Ast respondeo ad majorem restringendo: quicquid habet per se, & non perfectionem, realiter,

& citra intellectus, imaginationis operationem, extensionem, illud non est ens mere imaginarium & fictum; sed reale & existens. Et sub hac restrictione nego minorem argumenti MORI. Sufficiant hæc de MORI sententia: ea, ex quibus satis apparet, illum a me in doctrina de spatio ita differre, ut nox a die, tenebræ a luce; & meam de spatio doctrinam errores hujus celeberrimi viri haud involvere; sed ab iis esse liberrimam.

§. 515. *Scholion 29.* DES CARTES in *principiis Philosophiæ* extensionem pro natura & essentia substantiæ corporeæ habet: ita enim *P. I. art. 53. p. m. 14.* scribit: *Nempe extensio in longum, latum & profundum substantia corporea naturam constituit.* Confer & *art. 4. P. II. p. m. 25.* Atque ex eo recte quidem concludit (§. 491.) spatium a corpore & materia existente realiter non differre, vide *art. 11. P. II. p. m. 27.* licet natura corporis non in sola consistat extensione, ut ille sumit: sed falsè inde deducit negativam de vacuo disseminato; quando *I. c. art. 16. p. m. 20. seq.* pergit: *vacuum autem est in quo nulla plane sit substantia, dari non posse manifestum est, ex eo, quod extensio spatii, vel loci interni non differat ab extensione corporis.* Putat enim omne extensum in longum, latum atque profundum esse materiam, esse corpus: ideoque vacuum esse corpus. Ex quo in natura stabilit plenitudinem. Cum CARTESIO est REGIS, qui *dans Cours de Philosophie T. I. C. III. P. I. de la Physique p. m. 285. n. I.* ita scribit: *le vuide de Philosophes est impossible; car par vuide ils entendent un espace sans matiere, & il vient d'être prouvé que l'espace, l'étendue & la matiere pris absolument, sont réellement une même chose; de sorte que demander s'il y a un espace sans matiere, c'est la même chose que de demander s'il y a une matiere qui ne soit pas matiere.* Ast hi sunt, qui non satis perpendunt, quod ipsi statuunt. Concedunt enim extensionem a substantia posse distinguì, eamque non minus clare ac distinctè posse intelligi quam ipsa substantia, videatur CARTESIUS *I. c. p. m. 18. art. 64. P. I.* Si vero id est: quid repugnat imaginari extensionem, tibi nulla est substantia? Extensioni sine substantia tribuere realitatem eam, quam habet in materia, per cujus substantiam simul subsistit, est erroneum (§. 491.)

491.). Ita enim non præfens est: alias certe vacuum esset reale sub-
jectum hujus realis extensionis. Sed vacuum, quod est mera & sim-
plex negatio materiæ, sub attributo illius, quod negat, fingendo

concupere; sicuti fingendo $x - px - qx - r = 0$ pro quantitate ha-
bemus: est sine contradictione. Et, quemadmodum ejusmodi fi-
siones in Mathesi ad inveniendum sunt utiles: ita quoque illæ in
Philosophia in invenienda atque detegenda latente veritate magni
sunt momenti. Sic enim ex hac intelligimus, ab initio, ante crea-
tionem fuisse Deum omnipotentem, & expansum nihil, inane, quod
Deus creando per suam omnipotentiam replevit, qui posuit aliquid, ubi
erat nihil, etiam nulla repugnantia, resistentia. Hoc illustrat alla-

ta æquatio $x - px - qx - r = 0$. Est enim vi illius $x = px + qx + r$. Ex ni-
hilo itaque fit positiva æqualitas, quæ per potentiam latebat in nihilo,
atque sublata, demta potentia, e nihilo prodire haud poterat. Etenim

demta illa - $px - qx - r = 0$: ideoque $px + qx + r = 0$. Sicuti itaque po-
tentia x^3 omnibus reliquis quantitibus par est, illarum positivum
valorem continet & sustinet: ita etiam DEI potentia par est mundo,
illiusque suppositaliter sustinet, ac rationem hujus continet. Sem-
per itaque mundus subsistendo ad DEI omnipotentiam habet relatio-
nem, qua demta mundus statim rediret in nihilum, ex quo etiam si-
ne ea prodire non potuisset. Rediret etiam mundus in nihilum, si
DEUS actum illius per suam operationem non continuaret, sicque
continuata creatione mundi præsentiam illius non servaret.

§. 516. *Scholion 30.* Hæc pendens intelligo veritatem
asserti viri illustris A LUDEWIG, qui l. c. opusculo IX. Th. XIII. p.
766. scribit: *Qui Logicam & Metaphysicam, (adde Mathesin) impe-
rite juvenuti dissuadent, idem agunt, ac qui claudo grallas subtra-
hant, aut ei, qui in latrones incidit, surripiunt arma.* Addit vir il-
lustris: *Cavete vobis ab his Magistris, o iuvenes! Quos aut igna-
via agit, aut ambitio, aut invidia. Philosophia enim istam detegit,
illam dejicit, hanc despiciet & denudat.*

§. 517. *Scholion 31.* Tribuimus autem vacuo seu inani extensionem, quo de illo tanquam positivo ente agere possimus, quod pluribus in casibus noster concipiendi modus a nobis postulat, id quod inter alia probat integra Geometria, cujus objectum est extensum inane, quodque ante dicta (§. 516.) probant. Et, quum hoc faciendo revera nil faciamus, nisi quod de extensione a substantiâ separata cogitemus, cujus possibilitatem supra (§. 407.) demonstravi, ipsique CARTESIANI admittunt (§. 515.): cogitatio nostra in statu formali est sine contradictione, hoc est, non cogitamus de *non-ente* (§. 319.). Concipimus autem hoc modo non repugnantiam *ad esse alicubi* substantiæ extensæ nondum existentis. Consequenter actualitatem negationis substantialitatis intelligo, quando dico, quod vacuum spatium sit ens actuale: sicut actualitatem negationis lucis intelligimus, quando dicimus, quod tenebræ existant. Putat quidem REGIS *l.c. p.m. 288. seq.* ejusmodi negationem & merum nihil non posse habere adfectiones, quales vacuo attribuuntur. Sed respondeo, vacui etiam nullæ sunt adfectiones, nisi fictitiæ (§. 515.), & negativæ, quæ de negativis entibus dicuntur. Sic de non homine dicitur non animal.

§. 518. *Scholion 32.* *Idealistæ* corpora habent pro entibus rationis. Quare in illorum refutatione, primo illorum argumenta, quibus id probare contendunt, sunt destruenda. Dein ex iis, quæ de corporibus scimus, & quæ *Idealistæ* non negant, est demonstrandum, corpora non habere attributa entium merorum rationis, quæ supra (§. 505.) distincte explicui, sicuti alibi (§. 176. seqq.) de corporibus, & in secunda harum dissertationum de elementis ea docui, quæ *Idealistæ* concedunt, licet actum illorum non concedant. Hinc jam prima refutationis hujus principia posui, qua realis existentia corporum contra *Idealistas* demonstrari potest, cujusque in præfatione prima harum dissertationum mentionem feci. Facit ad hanc demonstrationem solida *Psychologiæ* tractatio, in qua differentia idearum & cogitationum in genere examinatur, atque hoc examine docetur, quomodo sensationes a phantasmatis, hoc est effectibus imaginationis, differant, qua de differentia nonnulla haud spernenda §. 19.
P. II.

P. II. Exam. Met. Wolff. annotavi. Conducit etiam ad refutandos *Idealistarum* errores accurata omnipotentis, seu quod idem est, entis infinitæ potentix (§. 70. P. I. Exam. Met. Wolff. §. 136. com. de princip. rat. suff.) existentis demonstratio, si ea non pendet ab iis, quæ ab *Idealistis* in dubium vocantur. Hinc excell. WOLFFIUS non est vituperandus, quod ejusmodi demonstrationem §. 943. *Metaph.* licet non hunc in finem, dare annis sit. Demonstrata dicto modo existentia DEI, a sapientia divina contra *Idealistas* argumentum quoque desumi potest: sicuti & a perfectione mundi contra eos argumentatio procedit. Peculiari autem modo ex *principio indiscernibilibus*, & *unitate* universi eorum dogmata destrui possunt. Ceterum contra *Idealistas* disputare pro alieno ab officio Philosophi non habeo. Philosophi enim est, rationes reddere: ergo & crasse & subtiliter errantes, non verberibus, sed rationibus in viam reducere.

§. 519. *Definitio.* *Similitudo* est identitas eorum, ex quibus entia ut hæc illave entia cognoscuntur, atque ab invicem discernuntur.

§. 520. *Theorema.* In omni coordinatione similis est compræsentia, hoc est, aut simultaneitatis aut coëxistentiæ similitudo.

Demonstratio. In coordinatione aut multa tantum simul sunt, aut sibi mutuo simul coëxistunt (§. 191. 186. 30.), atque id secundum constantem rationem (§. 186.). Deprehenditur itaque vi hujus constantis rationis aliquod *sc* esse hujus compræsentix, hoc est modus (§. 5.), quò multa simul sunt aut coëxistunt, unumque constituunt. Hic modus in singulis, quæ simul sunt aut coëxistunt, ob constantiam rationis, quam unum constituendo servant, idem est (§. 14.). Ergo id, ex quo ratio compræsentix singulorum in uno cognoscitur est idem. Ideoque similis est compræsentia omnium quæ sunt coordinata (§. 519.). Q. E. D.

§. 521. *Scholion.* In peripheria circuli perceptibilis est coordinatio punctorum. Coëxistunt enim in curva puncta secundum

E

hanc

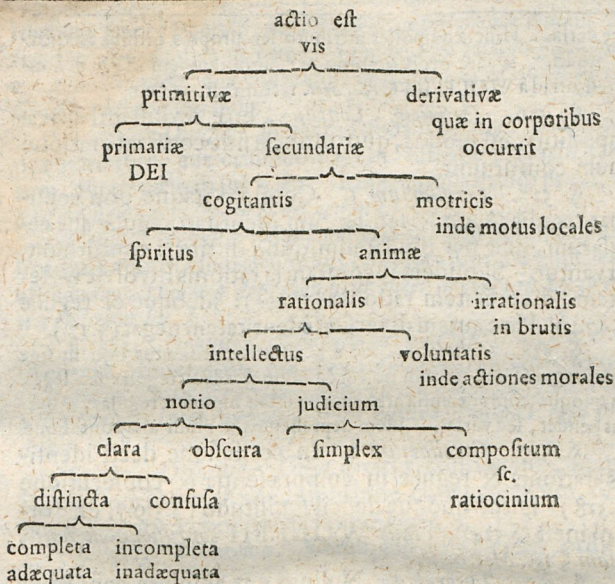
hanc æquationem $ax - x^2 = y^2$, quæ est constans ratio coëxistentia, si-
quidem ex confluxu punctorum isto modo constitutorum integra ori-
tur peripheria. Ut itaque punctum A in curva reliquis coëxistat
secundum hanc ad axin relationem, quam exprimit $V(ax - x^2) = y$:
quemadmodum B, C, D, &c. sibi mutuo & reliquis secundum ean-
dem relationem coëxistunt. Similis ergo est compræsentia singu-
lorum in curva punctorum. Inde similitudo in coordinatione sin-
gularum punctorum.

§. 522. *Theorema.* In omni subordinatione similis est
consecutio.

Demonstratio. In subordinatione est ordo (§. 192.);
in ordine sunt distincta secundum eandem rationem (§.
186.): distincta vero sunt multa (§. 30.). Ergo in subordi-
natione sunt multa secundum constantem rationem. Est
autem porro in subordinatione, aut successio, aut depen-
dentia (§. 192.), verbo consecutio. Hinc in subordinatione
multa secundum constantem rationem sunt in consecutio-
ne. Quare id ex quo cognoscitur consecutio apud sin-
gula, quæ in uno in consecutione sunt subordinata, est i-
dem (§. 14.). Consequenter similis est consecutio in sub-
ordinatione (§. 519.). Q. E. D.

§. 523. *Scholion.* Similem consecutionem hanc nobis logica
divisio illustrat, quæ subordinationem notionum explicat. Exem-
pli loco sit nobis sequens divisio actionis. Respicit autem actio
omnis ad vim (§. 137.). Differentiæ itaque proximæ a vi, à qua
actiones dependent, sunt desumendæ. Dein actiones cujuslibet vis
in specie denuo sunt determinandæ donec ad singulares actiones
deveniatur. Ex quo labore sequens oritur scala, quæ subordinatio-
nem actionum ostendit. Etenim

actio

In hac Scala notio notionem consequitur, & simili quidem ratione, quæ est determinatio *universalis* notionis per proximas differentias (§. 106. *Commentationis de principio rationis sufficientis*). Hinc ad est subordinatio ob constantem & similem rationem secundum quam hæc membra sunt hac in scala; & in subordinatione deprehenditur similitudo consecutionis.

§. 524. *Corollarium*. Omnis ordo est vel coordinatio vel subordinatio (§. 190.). Ergo in omni ordine est similitudo aut compræsentia (§. 520.), aut consecutionis (§. 522.).

§. 525. *Scholion*. Hæc similitudo, licet sit relatio, ob rationem tamen, quam in ipso ordine haber (§. 520. 522.), ab ordine est inseparabilis: ita, ut semper adsit ordo, ubi illa deprehenditur, &

vice versa. Hinc æquipollet attributo seu proprio ordinis in quarto modo. Quare ordo omnino per similitudinem istam defini potest, uti id a WOLFFIO §. 132. Met. factum est.

§. 526. *Definitio.* Confusio, quæ ordini privativæ opponitur, est modus, quo distincta sine constante ratione unum constituunt.

§. 527. *Corollarium 1.* Confusio itaque non repugnat regulis (§. 481.): sed tantum identitati regulæ aut regularum, quæ per illud unum, quod distincta constituunt, servantur. Siquidem inconstantia rationis involvit varietatem, diversitatem rationis (§. 27.): ideoque & regulæ (§. 474.). Hæc autem diversitas identitatem negat (§. 17.).

§. 528. *Scholion.* Sic e.g. motus inordinatus non fit sine omni regula: sed tantum non secundum easdem regulas seu leges. Ita quoque præsentia arborum in sylva agnoscit regulas, a quibus pendet, sed varias. Idem deprehendis in omni alia confusione.

§. 529. *Corollarium 2.* In confusione deest identitas rationis & regulæ in præsentia & consecutione (§. 528.): igitur quoque deficit similitudo (§. 519.), quæ ordini inest (§. 524.). Inde WOLFFII *confusionis definitio*, quam §. 135. Met. legi.

§. 530. *Theorema.* Nullum ens absolute consideratum est confusum seu inordinatum.

Demonstratio. Omne ens absolute consideratum est ordinatum (§. 187.). Si vero A est vera, O est falsa vi regularum oppositionis. Hinc falsa est: aliquid ens non est ordinatum. Ergo, vi æquipollentiæ & hæc: aliquid ens est non ordinatum. Non ordinatum vero negat ordinem, quem & confusum negat (§. 526.). Consequenter non ordinatum æquipollet confuso. Quare vi æquipollentiæ etiam hæc est falsa: aliquid ens est confusum. Si vero fallit I, viget E, vi oppositionis. Igitur nullum ens absolute consideratum est confusum. Q. E. D.

§. 531. *Scholion.* De ordine itaque atque confusione valent

lent, quæ supra (§. 50.) de perfectione & imperfectione moniti. Ea nimirum non absolute de ente est dicenda, sed tantum secundum quid; de eis scilicet, quæ enti insunt, quatenus sine relatione ad existentiam entis considerantur.

§. 532. *Divisio.* Defectus similitudinis, aut com-
presentiarum, aut consecutionum, est, aut privatio tan-
tum, aut negatio in subjecto. Inde *confusio* dividi potest in
confusionem privativam & negativam.

§. 533. *Definitio.* *Confusio privativa* est absentia simi-
litudinis compresentiarum aut consecutionum, cujus ens
est capax. *Hæc e. g. deprehenditur inter arbores in horto ex-
tra ordinem satas.*

§. 534. *Definitio.* *Confusio vero negativa* est ea, quæ
in ente deprehenditur, quod ordinis, cujus absentiam con-
fusio notat, non est capax. *Talis est ea, quam in sylva anim-
advertimus, inter arbores, quas natura sponte & casu pro-
duxit.*

§. 535. *Definitio.* *Casu* dicitur contingens concu-
sus plarium in unum sine intentione concurrentium, & a-
lius dirigentis a concurrentibus diversi.

§. 536. *Theorema.* Casus est insufficientis ordinis
ratio.

Demonstratio. Quæcunque casu, aut fiunt; aut sunt; sunt
contingenter (§. 535.). Ergo possunt non esse, non ita esse
(§. 169.). Hinc, si ea, quæ sunt casu, sunt ordinata, etiam
non ordinata esse possunt. Et, quia in casu nec detur in-
tentio dirigentis, nec concurrentium (§. 535.), in casu non
est, ex quo intelligi possit, cur potius, quæ in unum coë-
unt, sint ordinata, quam inordinata, potius sic, quam aliter
ordinata, licet coitionis ratio, quæ simul ad ordinem requiri-
tur (§. 186.), adsit. Hinc plus seu prorsus aliud quid ad ordi-
nem intelligendum requiritur, quam merus casus. Quare
casus non est sufficiens ordinis ratio (§. 14. *Comment. de princ.
rat. suff.*) Q. E. D.

§. 537. *Theorema.* Necessitas absoluta sufficiens ordinis est ratio.

Demonstratio. Quæcunque absolute necessaria sunt, eorum ratio non esse per se contradictionem involvit (§. 165.): ideoque est impossibile (§. 39.). Quare ea non possunt non, consequenter nec aliter esse, quam sunt (§. 319.). Ex eo vero, quod nec aliter esse possunt, quam sunt, intelligitur etiam, illa non posse esse inordinata, quum sint ordinata; & ad id intelligendum nil amplius requiritur. Ergo id, quod nec aliter esse possunt, quam sunt, sufficiens est ratio ordinis, (§. 14. *Comment. de princ. rat. suff.*). Id autem, quod aliter esse non possunt, quam sunt, supponit in non esse & aliter esse impossibilitatem absolutam (§. 319.), quæ contradictionem per se involvit (§. 40.), unde absoluta tandem enascitur necessitas (§. 165.). Absoluta itaque necessitas est sufficiens ordinis ratio. Q. E. D.

§. 538. *Theorema.* Omnis ordo suam habet quantitatem.

Demonstratio. In ordine sunt similitudines, aut comparationum; aut consecutionum (§. 524.): similitudines vero sunt identitates (§. 519.); & identitates in uno constituunt quantitatem (§. 22.). Ergo in ordine est quantitas. Q. E. D.

§. 539. *Scholion 1.* Recte itaque monet cl. THUMMIGIUS in der Antwort auf die 5te Engl. Schrifte in den Merckwürdigen Schrifften zwischen dem Herrn Baron von Leibnitz und dem Herrn D. CLARCKE gewechselt p. 256. n. 8. contra D. CLARCKIUM, ordinem omnino habere quantitatem, quod excell. CLARCKIUS in der 4ten und 5ten Antwort in dubium vocat. Attamen nec LEIBNIZIUS nec THUMMIGIUS suppositionem satis distincte probaverunt. Dubitat enim CLARCKIUS de quantitate ordinis, quia ordinem cum LEIBNIZIO pro relatione habet, quibus, saltem nonnullis, quantitatem abjudicat, confer. die 5te Antwort des Herrn Clarke p. 187. f. 99.

seqq. Jam quidem ordo non est relatio (§. 434.): attamen a LEIB-
 NIZIO pro relatione habetur. Hinc LEIBNITII atque illius defen-
 foris erat, ex notione relationis quantitatem eruere. Ast in hac de-
 monstratione provocant ad prius & posterius, antecedens & conse-
 quens, tanquam partes, quæ hæud probant quantitatem (§. 22.).
 Interea tamen quoque ex eo nondum sequitur, quod CLARCKI-
 US sumit, ordinem scilicet non habere quantitatem: siquidem om-
 nino & inter relationes datur quantitas, quod probant gradus con-
 sanguinitatis; item gradus dignitatum personarum in republica; nec
 non rationes mathematicorum. Putat CLARCKIUS, rationes &
 proportionales non esse quantitates: sed rationes & proportionales
 quantitatum; quæ, si fingeres, eas esse quantitates, quantitates es-
 sent quantitatum. Quod absurdum esse vir celeberrimus judicat.
 Sed rationes quidem non sunt quantitates, attamen habent quanti-
 tatem. Id probat exponens rationis, qui certe est quantitas. Et, si
 rationes non haberent quantitatem, unde evenirent æqualitas & in-
 æqualitas, majoritas & minoritas rationum. Judicat vir doctissi-
 mus algorithmum repugnare thesi: rationes sunt quantitates. Sed
 pone loco prioris, hanc: rationes habent quantitatem; & sane nul-
 lam deprehendes repugnantiam. Probat assertum algorithmus fra-
 ctionum, qui nihil est, nisi algorithmus cum rationibus. Et quid
 est quantitas angulorum aliud, quam quantitas rationis arcus intra
 crura ex vertice descripti ad integram peripheriam? Quod de algo-
 rithmo fractionum annotavi, probat, errare CLARCKIUM judi-
 cantem, summam rationum $1:1:1:1$ a ratione $1:1$ & $\frac{1}{2}:1:1$ a
 ratione $\frac{1}{2}:1$ non differre, seu $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$ & $\frac{1}{2}:1 + \frac{1}{2} = 1$ siquidem
 priori in casu $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$ & in posteriori $\frac{1}{2}:1 + \frac{1}{2} = 1$. Sentio cum vi-
 ro S. R. quando mathematicorum quantitatem rationum pro relati-
 va quantitate habet: ast ob id dissentio ab eo in reliquis de quanti-
 tate rationum ab illo assertis. Non facio cum V. S. R. qui quidem
 recte contra LEIBNIZIUM defendit logarithmum non esse mensu-
 ram proportionis seu rationis; sed minus recte illum tantum
 pro indice proportionis habet: siquidem logarithmus revera est
 mensu-

mensura quantitatis potentialitatis. Ita in a 3, logarithmus sive exponentens potentia 3 metitur multiplicatam multiplicationem per a. Nec cum Viro Excell. sum, qui contra quantitatem rationis ulterius argumentans confundit duplicatam & duplam, triplicatam & triplam &c. rationem.

§. 540. *Scholion 2.* Alio tamen modo definitio spatii *Leibniziana* ex concessis impugnari potest: nimirum, si ordo est relatio, & spatium ordo, sequitur, quantitatem spatii non esse absolutam sed respectivam seu relativam quantitatem. Sed verum est prius ex mente LEIBNIZII atque asseclarum (§. 539.): ergo & posterius. Jam posterius est absurdum, siquidem quantitas spatii non per exponentem, sed per numerum absolutum exprimitur. Ergo & prius. Quod argumentum laudatus CLARCKIUS urget *l. c. p. 189.* Quia vero ordo non est mera relatio (§. 484.): si spatium esset ordo, vi argumentationis istius secundum veritatem nihil contra definitionem probaretur. Mittamus hinc illam.

§. 541. *Theorema.* Quantitas ordinis pendet a similitudinibus in ordine.

Demonstratio. Pendet enim ab iisdem in ordine (§. 22.). In omni vero ordine sunt similitudines (§. 524.), quæ simul sunt eadem (§. 519.). Ergo illæ sunt ista eadem, quæ quantitatem ordinis constituunt. Q. E. D.

§. 542. *Theorema.* Similitudines ordinis pendent a regulis conspirantibus in ordine.

Demonstratio. Similitudines ordinis postulant identitatem (§. 519.). Identitatem in ordine constituit identitas rationum constantium, secundum quas distincta sunt in uno (§. 186.). Istæ rationes in ordine constanter servantur (§. c.). Ergo sunt instar regularum (§. 474.). Quare similitudines in ordine a regulis conspirantibus pendunt. Q. E. D.

§. 543. *Corollarium.* Quantitas igitur ordinis a multitudine regularum conspirantium pendet (§. 541.).

§. 544. *Scholion 1.* Nemo vero numerat regulas, quando spa-

DE CONTINGENTIA ORDINIS IN UNIVERSO. 41

spatii quantitatem determinare cupit. Hinc etiam spatium in ordine coëxistentiarum, cujus quantitatem ex numero regularum, quæ coëxistentias similes faciunt, æstimans, consistere nequit, quod supra (§. 490.) monui. Demonstravi vero quoque (§. 508. seqq.) meam spatii notionem & communiter receptam non implicare, modo si objecto hujus notionis non realitas quædam tribuatur: quare etiam demonstravi LEIBNIZIUM atque WOLFFIUM sine ratione sufficiente & urgente communissimam notionem rejecisse, eique aliam minus congruam & prorsus aliud pro objecto habentem substituisse.

§. 545. *Scholion 2.* Dogma de quantitate ordinis doctrina de potentis illustrat, Constat enim e.g. septima potentia a^7

a^7 b ex his membris, a^7 a^6 a^5 a^4 a^3 a^2 a b^7 b^6 b^5 b^4 b^3 b^2 b a^6 b^6 a^5 b^5 a^4 b^4 a^3 b^3 a^2 b^2 a b a^2 b^2 a^3 b^3 a^4 b^4 a^5 b^5 a^6 b^6

Hinc adsunt distincta membra, quæ unam potentiam, septimam scilicet binomiam constituunt. Membra ista, quæ potentiam hanc per additionem efficiunt, per multiplicationem oriuntur: ideoque suos habent factores, qui sunt primo potentia partium radices; dein coëfficientes quidam numerici, quos cum OUGHTREDO *uncias* vocant. Hos factores una cum *unciis* sequentes expriment series.

	7	6	5	4	3	2		
a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	r.	Prima
		2	3	4	5	6	7	
a.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	Secunda
	7.	6.	5.	4.	3.	2.	r.	Tertia
r.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	Quarta.

Ex harum serierum multiplicatione membra potentia oriuntur. In qualibet vero serie constans ratio deprehenditur, quæ instar est regularæ, secundum quam termini cujuslibet vel descendunt, vel ascendant. Hinc in qualibet serie similis est ascensus vel descensus. Unde enascitur numerus similitudinum, ex numero regularum conspi-

rantium, secundum quas ordo inter membra potentia (a^7 b^7) constituenta oritur, cujus quantitas ex numero harum regularum expo-

ni potest. Ita e.g. ordo ejusmodi potentiarum est ordo sex graduum. Facit ad illustrationem doctrina de compositis progressionibus, item doctrina ordinum in Architectura civili. confer. etiam Metaph. WOLFFII §. 148.

§. 547. *Theorema.* Quantitas ordinis est quantitas absoluta.

Demonstratio. Quantitas ordinis consistit in multitudine regularum conspirantium (§. 543.). Consequenter unitas, quam pro gradu & mensura in quantitate ordinis mensuranda assumimus. non ad alium numerum respicit, sed stat absolute & per se pro unitate. Ejusmodi vero quantitas, quam ejusmodi unitas metitur, est absoluta quantitas. Ergo quantitas ordinis, est absoluta quantitas. Q. E. D.

§. 548. *Scholion.* Hinc denuo apparet, quod jam supra (§. 484.) de ordine alia ex ratione demonstravi. Ens enim relativum non habet, nisi relativam quantitatem.

§. 549. *Theorema.* Diversitas ordinum pendet a diversitate regularum, diversas similitudines, aut comprehensiviarum, aut consecutionum constituentium.

Demonstratio. Ad ordines requiruntur constantes rationes, secundum quas distincta unum faciunt (§. 186.), quæque ideo sunt instar regularum (§. 475.). Quare diversitas ordinum poscit diversitatem regularum, quæ in singulis ordinibus similitudines, aut comprehensiviarum, aut consecutionum faciunt. Q. E. D.

§. 550. *Corollarium.* Quare si variæ similitudinum, aut comprehensiviarum, aut consecutionum, regulæ existunt, etiam diversi seu heterogenei existunt ordines (§. 549.). Sed dantur ejusmodi regulæ (§. 546.). Ergo & diversi seu heterogenei ordines.

§. 551. *Theorema.* Diversi ordines heterogeneæ sunt quantitates.

Demonstratio. Diversi ordines oriuntur ex diversita-

te regularum conspirantium in singulis ordinibus (§. 549.). Quantitates vero ordinum pendent a multitudine regularum illorum (§. 543.). Hinc diversitas regularum ordinum diversitatem quantitatis illorum facit, hoc est, diversi ordines heterogenæ sunt quantitatis. Q. E. D.

§. 552. *Corollarium.* Existunt autem ordines diversi seu heterogenei (§. 550.): ergo & ordines heterogenæ quantitatis.

§. 553. *Lemma.* Quantitates heterogenæ non sunt in ratione nec æqualitatis nec inæqualitatis, nec geometrica nec arithmetica.

§. 554. *Corollarium.* Ergo ordines diversi, qui existunt (§. 552.), in nulla sunt ratione (§. 551.).

§. 555. *Theorema.* Ordines earundem regularum sunt ordines iidem seu homogenei, & vice versa.

Demonstratio. Ordines earundem regularum sunt ordines, qui eadem servant rationes (§. 475.). Ordines vero earundem rationum sunt ordines, quorum unus omnia continet, quæ in altero continentur (§. 186.). Quare ordines earundem regularum sunt iidem seu homogenei (§. 15.) Q. E. P. Alterum patet ex regulis conversionis. Atque id erat probandum.

§. 556. *Theorema.* Ordines homogenei sunt ordines homogenæ quantitatis.

Demonstratio. Ordines homogenei sunt ordines earundem regularum (§. 555.): & quantitas ordinum pendet a regulis illorum (§. 543.). Hinc ordines homogenei sunt ordines eiusdem seu homogenæ quantitatis. Q. E. D.

§. 557. *Lemma.* Quantitates homogenæ sunt in ratione saltem possibili, vel æqualitatis vel inæqualitatis, geometrica vel Arithmetica.

§. 558. *Corollarium.* Ergo ordines homogenei sunt in ratione, aut geometrica aut arithmetica vel æqualitatis vel inæqualitatis.

§. 559. *Theorema.* Ordines homogenei, qui in numero regularum conveniunt, sunt æquales.

Demonstratio. Ordines homogenei, qui conveniunt in numero regularum, iidem sunt in quantitate (§. 543.). Ergo sunt æquales (§. 258. & 558.). Q.E.D.

§. 560. *Theorema.* Ordo, cujus numerus regularum major est altero homogeneo, major est illo; & cujus numerus regularum minor est altero ejusdem speciei, ille ordo minor est altero.

Demonstratio. Major ordo est ille, cujus quantitatis pars alteri toti est æqualis (§. 258.). Ordo autem, cujus numerus regularum superat numerum regularum alterius ordinis, est ordo cujus quantitatis pars toti quantitati alterius ordinis est æqualis (§. 543.). Ergo ille ordo major est altero ejusdem speciei (§. 558.). Q.E.P. Eodem modo demonstratur alterum.

§. 561. *Definitio.* Prius dicitur aliquid respectu alterius quod illud sequitur. Posterius vero vocatur aliquid respectu illius, quod hoc ipsum antecedit.

§. 562. *Theorema.* Inter prius & posterius est ordo.

Demonstratio. Prius & posterius faciunt unum, unam scilicet relationem (§. 561.). Sed & in uno aliquid est, quod non est in altero (§. c.). Ergo sunt diversa (§. 28.). Hinc & distincta (§. 31.). In uno itaque, quod prius & posterius faciunt, sunt distincta, & quidem secundum hanc unam eandemque rationem, quod unum præcedat alterum (§. 561.), quæ est constans (§. 14.). Ergo inter prius & posterius est ordo (§. 186.). Q.E.D.

§. 563. *Theorema.* In omni nexu est ordo.

Demonstratio. In omni nexu aliqua est unio, licet non realis (§. 195.). Ergo in omni nexu sunt multa (§. 12.). Hinc unum ens & unum &c. (§. 10.). Est autem omne ens aliquid in se (§. 265.). Ideoque in omni nexu sunt distincta (§. 30.). Horum unum semper continet rationem alterius

terius (§. 194.). Id, quod continet rationem alterius, aliquo modo antecedit illud, cujus continet rationem (§. 61.); quare in nexu semper est prius & posterius (§. 561.). Consequenter in omni nexu est ordo (§. 562.). Q. E. D.

§. 564. *Corollarium.* Ergo inter principium & principiatum (§. 196.), inter causam & effectum (§. 197.), immo in systemate (§. 198.) est ordo.

§. 565. *Divisio.* Est autem aliquid prius, aut in essendo; aut in existendo; aut in fiendo; aut in cognoscendo: unde diversi oriuntur ordines (§. 562.). Alius nimirum est ordo in essendo, alius in existendo seu ipso actu existendi, alius in fiendo & causando, alius denique in cognoscendo & docendo. *Definitiones horum ordinum ex dictis admodum sunt faciles.* Quare eas brevitatis causa omitto.

§. 566. *Scholion 1.* Ordo in existendo proprie ille est ordo, quem supra (§. 191.) coordinationem vocavimus: atque ille sollicite ab ordine in essendo est distinguendus. Possunt enim in essendo ordinate esse, quæ in coexistendo inordinate se habent. De in etiam probe est notandum, in ordine ortus & progressus seu fiendi tantum esse successionem & tempus, hoc est, prioritatem & posterioritatem temporis, quæ in aliis ordinibus non postulantur. Ita e. g. in ordine causationis non requiritur prioritas cause ratione temporis, seu quod idem est, simultaneitas cause & effectus non implicat. Confer & *Commentationem de principio rationis sufficientis* §. 159. seq. Dubium, quod nonnullos hac in materia premit, oritur ex confusione cause in actu primo & secundo. Causa in actu primo seu possibilis effectus causa, prior est effectui tempore, sed non causa causans seu causa in actu secundo, causa effectus in actu. Patet res ex ordine in essendo. In eo enim essentia prior est modis omnibus entis (§. 63. & 494. seqq.), immo primum omnium; unde pendet demonstratio a priori: sed ob hanc prioritatem essentia, virtualis causa modorum, non prior existit modis; quin potius sunt simul: Ita quoque ignis, summi causa, una cum fumo existit.

§. 567. *Scholion 2.* Ab ordine cognoscendi pendet Metho-

thodus doctrinæ, quæ revera nil est, nisi ordo, quem servamus in inveniendâ & proponendâ veritate, hoc est, generatim, in progressu a veritate ad veritatem, quæque ob varietatem in hoc progressu possibilem, est arbitraria. Sed de his alio tempore atque alio loco: si qui dem hæc non ad ordinem in genere, sed ad ordinem in specie spectant.

§. 568. *Scholion. 3.* O do ineffendo simpliciter pertinet ad Metaphysicam, quæ est essentialium doctrina. Atque hic est necessarius ordo (§. 347.). Quare ab eo ad ordinantem non valet consequentia (§. 348.): sicuti ab illo ad sapientiam haud concludi potest (§. 351.). Hinc patet, si ab ordine ad existentiam & sapientiam Numinis validam argumentationem facere volumus, quod id minime legitime fiat ab ordine in mechanismo rerum existentium. Et ex eo affirmo, WOLFFIUM non probasse sapientem nexum (§. 2; 240. 351.), illamque vi hypothesium suarum, ab ordine in universo ad ordinantem non posse argumentari (§. 349.): Sed e contrario, illum omnia fato subicere mechanico, & a mundo tollere directionem & providentiam DEI omnem (§. 232.). Confer §. 88. *seqq. comment. de principio rationis sufficientis.* Nostra argumentatio, quando ab ordine in mechanismo e.g. corporis humani simpliciter considerato ad Numinis existentiam & sapientiam argumentamur hoc falso nititur supposito ex *anthropomorphismo* desumpto, DEUM ut hominem successive ad cognitionem rerum ex consideratione finium pertingere; & isto, nos ordinare mechanisum in inveniendis machinis, dum successive ad cognitionem totius machinæ illius fini conformem pervenimus. Deus autem non est ut homo: ille itaque simultaneam rerum, & omnium rerum, & adequatam omnium cognitionem habet. Et nos, in inveniendis machinis non ordinamus, sed successive, secundum limitatam nostram inveniendi facultatem, ordinem essentialem machinæ detegimus atque cognoscimus (§. 381. p. 16. Diff. Sec.). Excogitatio itaque Machinæ stupendi etiam effectus nullam probat sapientiam (§. 2; 16. *seqq.*); sed artem. Atque ex hoc etiam fundamento, adsunt enim mihi adhuc alia, in mechanismo universali, secundum quæ totus mundus corporeus, quoad sub-

stan-

stantialia perfectalia, una est machina, contradico. Datur autem quantitas virium & directio virium in mechanismo, immo magnitudo partium, quæ cum sint contingentes (§. 458. 467. 468.) de sapientia & bonitate summe boni & sapientis DEI testantur.

§. 569. *Scholion 4.* Ordo in causando partim pertinet ad Theologiam naturalem; partim ad physicam & naturam; partim ad artem & practicam philosophiam spectat. Atque hic ordo ex parte est necessarius, ex parte vero contingens & liber. Idem valet de ordine in facto, qui involvit successionem & tempus (§. 566.). Supponit enim factum aliquando non existisse. Ordo vero in existendo seu coëxistendo, aut pendet a casu; aut ab ordinante intelligente. Prius est impossibile (§. 526.). Ergo tantum valet posterius. Inde ille pertinet vel ad Theologiam naturalem vel ad philosophiam moralem, atque sapientiæ, saltem imitationis sapientiæ est testis. Ordo denique in cognoscendo ad logicam pertinet. Subordinationis non peculiarem feci mentionem, quia illa partim latet in ordine causationis & facti, partim in essendi & cognitionis ordine (§. 192.).

§. 570. *Theorema.* Omnis ordo absolute spectatus est perfectus.

Demonstratio. Omnis ordo est modus (§. 168.). Modus est *res sic esse* (§. 5.). Quicquid vero *sic esse* est, illud etiam est. Ergo ordo est ens (§. 1.). Hinc absolute consideratus est perfectus (§. 355.). Q. E. D.

§. 571. *Scholion.* Unus ordo tamen alium homogeneous & similem in perfectione potest superare. Unus potest esse perfectior altero.

§. 572. *Theorema.* Omnis ordo est pulcher.

Demonstratio. Omnis ordo continet distincta, ergo & varia continere potest (§. 31.). Et, si res naturales; res existentes species, semper actu continent diversa seu varia (§. 446.). Sed pone etiam ordinata esse eadem, quia e. g. puncta coordinata in quadam curva sunt eadem: tamen in ordine sunt varia. Ipsa nimirum ordinata, & earum relatio, situs, locus, tempus, regulæ, unum quod constituunt, &c.

(§. 186.);

(§. 186.), quorum unum aliquid continet, quod non est in altero, quæque ideo sunt diversa seu varia (§. 25.). Omnia vero, quæ sunt in ordine, in uno, constante scilicet ratione, regula (§. 475.) conveniunt (§. 186.), in ea, aut si plures sunt, quæ in unius locum subeunt, in iis omnia sunt eadem (§. 15.); ideoque non opposita (§. 34.): quare sine repugnantia, sine omni contradictione sunt in uno (§. 35.). Hoc autem pertinet ad consensum, ad convenientiam (§. 132. *Comment. de princ. vat. suff.*). Ergo in ordine omni est consensus plurium, variorum. Ergo pulchritudo (§. 59.). Q. E. D.

§. 573. *Theorema.* Convenientia diversorum in uno facit ordinem.

Demonstratio. Convenientia diversorum excludit repugnantiam (§. 132. *com. de principio rationis suff.*) Eo ipso autem convenientia in diversitate ponit aliqualem identitatem (§. 17.) secundum quam res se mutuo non negant in esse, sed se mutuo ponunt, alias essent opposita in universum (§. 34.), quæ in uno simul constare non possent (§. 35. 319.). Hæc igitur identitas in convenientia est id, ex quo intelligimus, quomodo diversa in uno esse, simul stare, possunt. Hinc illa identitas est ratio (§. 61.), & quidem constans ratio (§. 14.) Quare in convenientia distincta secundum constantem rationem sunt in uno. Ergo convenientia facit ordinem (§. 186.). Q. E. D.

§. 574. *Theorema.* In proportione mathematica est ordo.

Demonstratio. In ea enim est similitudo in consecutione numerorum seu quantitatum, vi definitionis huius proportionis. Ergo quoque in ea est ordo (§. 524.). Q. E. D.

§. 575. *Problema.* Ordinem detegere.

Resolutio 1. Quære omnia, quæ in re sunt distincta.
2. distincta sollicitè compara. 3. in comparatione determina rationem, aut comparæntiæ, aut consecutionis singulo;

gularum observabilium. 4. Quære identitatem hujus rationis, vel rationum si plures adfunt. Ex hac identitate constantiam rationis vel rationum agnosces (§. 14.). Consequenter ordo hoc modo erit detectus (§. 186.). Q. E. F.

§. 576. *Scholion.* Ex his regulis intelligere potes, quando labor sit facilis, quando difficilis, quando denique tibi sit impossibilis. Cave vero judices: nullum possum detegere ordinem: ergo nullus adest. Ab impotentia enim tua ad negationem rei non valet consequentia. Qui ordinem in re vult negare, ut ille inconstantiam & varietatem rationis omnimodam aut compresentiam aut consecutionis demonstrat, necesse est (§. 526.). Et quia jam demonstratum est, nullum ens absolute consideratum esse sine ordine (§. 530.), patet negationem ordinis tantum valere respective, aut per confusionem privativam, aut negativam, in certo genere ordinis, quod ex supra (§. 564. seqq.) explicatis ordinibus est dijudicandum.

§. 577. *Problema.* Determinare num ordo sit contingens an necessarius.

Resolutio 1. Quære ordinem (§. 573.). 2. determinare in quo continetur ratio ordinis. Hæc si in sola rerum essentia continetur ordo est necessarius (§. 347.): in casu vero contrario ille est contingens (§. 352.). *Quod erat determinandum.*

§. 578. *Problema.* Determinare quantitatem ordinis.

Resolutio 1. Quære ordinem (§. 573.). 2. numerare regulas, quas ordo servat. Quæ cum faciant quantitatem ordinis (§. 543.): quantitas illius hoc modo erit determinata. Q. E. F.

CAPUT II.

De Ordine in universo generali seu
universalis.

§. 579.

Theorema. In universo est ordo.

G

Demons.

Demonstratio. Universum existit (§. 317.). Ergo est (§. 65.). Hinc est ens (§. 1.). Consequenter est ordinatum (§. 187. 530.). Ideo in universo est ordo. Q. E. D.

§. 580. *Scholion.* Considero mandum transcendentaliter seu metaphysice, hoc est, in genere. Quare etiam mihi hoc loco incumbit demonstratio metaphysica. Intelligentes igitur hanc de ordine in universo demonstrationem ceterasque ex proposito dijudicantur. Qui vero demonstrationis vim non intelligunt, caveant id spernant, cujus nullam habent notionem. Sint autem, qui illam inefficacem esse judicent, ut inefficaciam argumentis publice demonstrent, enixe rogo. Ad audiendum sum paratissimus (§. 506.). Simplex mea est demonstratio. Sed ego veritatem ob simplicitatem spernere non soleo. Aspernatores, contemptores, imo calumniatores primo moneo de utilitate veritatis universalis in genere; dein in specie de illarum usu, quas ego in his dissertationibus stabilivi, quemque hactenus hinc inde satis comprobavi.

§. 581. *Corollarium.* Ob hunc ordinem in universo universum simul est pulchrum (§. 572.)

§. 582. *Scholion.* Quæstio jam est, quinam ordo & quinam pulchritudo sit in universo? Ille secundum regulas supra (§. 575) traditas est detegendus, ex quo detecto simul apparebit pulchritudo hujus universi. Hunc vero laborem in subsequentibus suscipiuri sumus; jam illius fundamentum ex inconeussis principiis stabilire volumus, quo cognito totus universi ordo nos non amplius latebit (§. 575.)

§. 583. *Observatio.* In universo coëxistunt corpora maxime diversa, totalia, qualia sunt stellæ fixæ, planetæ & Cometæ; & partialia, qualia sunt in tellure nostra homines, bruta, plantæ, reliqua. Atque hæc corpora omnia lucem, partialia vero etiam propriam materiam inter se benignissime communicant.

§. 584. *Theorema.* In universo universalis est omnium rerum convenientia.

Demonstratio. In universo diversissima corpora non solum

solum simul existunt; sed & simul materiam inter se benignissime communicant (§. 583.). Ut itaque materia unius horum corporum, harum rerum, materiam, substantialia, alterius non simpliciter neget, necesse est; quia alias, tanquam opposita (§. 34.), in simultaneitate, in conjunctione, in aliquali unione, contradictionem involverent (§. 35.): ideoque impossibile quid efficerent (§. 39.); quod plane non est (§. 39.). Ergo nec existit (§. 66.). Hinc sequitur, quod hæc corpora, hæc res, illarumque substantialia sint simul & quidem sine contradictione, sine repugnantia. Hoc, cum constituat convenientiam (§. 132. *Comment. de principio rat. suff.*). Extra dubium est, quod in universo aliqualis universalis sit convenientia omnium rerum. Q. E. D.

585. *Corollarium.* Ergo & in universo datur ordo (§. 573.): ergo pulchritudo (§. 572.).

§. 586. *Scholion.* Jam nobis patet fundamentum universale universalis ordinis in universo, quod nobis antea, per supra (§. 579. 581.) demonstrata, adhuc latebat. Ex eo enim, quod nobis constat, adesse ordinem, non statim simul patet, quiaam ordo, qualis ordo quod fundamentum ordinis adfit, quia ordinis varium est fundamentum (§. 546.), quod est ratio illa constans, regula, aut regulæ, secundum quam distincta adsunt & in uno apparent (§. 186.), ex cuius varietate ordines ordinum, homogenei & heterogenei (§. 549. 555.) oriuntur, quibus speciales, & universales, partiales & totales addi possunt. Hoc fundamentum, hæc ratio universalis ordinis est convenientia rerum. Secundum illam omnes huius universi res secundum eandem & constantem rationem partim sunt comæpresentes, partim se mutuo consequuntur: si quidem magis convenientia in comæpresentia rerum etiam magis sunt propinqua, & minus convenientia magis a se invicem distant. Ex hoc solo evenit, ut dentur status universi, id est permanentia quædam in eodem esse: ut in singulis huius universi rebus; sic toto in universo. Quemadmodum vero ex hac convenientia substantialia per se talia semper simul stant; & substantiæ per alias substantias suos habent status; ita ex disconvenientia in hac convenientia oriuntur permu-

tationes statuum, hoc est, modificationes (§. 97.) & successiones rerum naturalium, quando minus convenientia sibi appropinquant. Unde periodi rerum naturalium oriuntur. Atque hæc universi rotius constitutio certe intelligentibus pulcherrimum atque nunquam satis demerendam ordinem illius sistit. Ex hac convenientia primitivarum substantiarum & secundariorum, de quibus supra (§. 504.) dixi, innumeri alii ordines speciales & partiales in universo oriuntur. Resultant inde distantiae primitivarum & derivatarum substantiarum, quæ in numeris determinari possunt, unde oriuntur rationes & rationum similitudines, quæ varias proportiones efficiunt, in quibus de novo ordines existunt (§. 574.), quorum nonnullos Astronomia detegit; plerique autem nos latent. A priori tamen vi horum principiorum quilibet infinitas, harmonicas proportiones, progressionisque ac ordines conspirantes in universo intuetur, qui intuitus non potest non dare maximam animi voluptatem.

§. 587. *Scholion 2.* Fundamentum hujus convenientiæ jam supra (§. 456.) annotavi. Quare & ibi hujus doctrinæ principia dedi. Ex quibus, qui a pravis affectibus est liber atque intelligens satis distincte veritatem accuratoremque & utilitatem principiorum meorum agnoscat. Consistit hæc convenientia partim in substantialitate; partim in quantitate aut intensiois (§. 261.) aut extensionis, quam magnitudinem vocant (§. 99. 109.); partim in figura, quæ elementis competunt (§. 386. 399. 423. 424. 261.); partim in modo agendi activarum substantiarum, qui modus a quantitate virtutis seu intensiois pendet partim denique adirectione; Ob defectum vero cognitionis essentiæ substantialitatis, hanc convenientiam, inde quoque hunc ordinem distinctius haud explicare possum. Promisso (§. 473.) itaque, quantum in me est, satisfacere. Quam bene vel male ex præmissis & modo argumentandi judicent alii, judicet ipse WOLFFIUS secundum promissa (§. 41. annot. ad Met.). Corrigan me, corrigan rem intelligentes, si opus est: scio, me posse errare (§. 506.).

§. 588. *Scholion 3.* Ordo, ob convenientiam de Mundo dicitur, quia habetur pro ente, quia habetur pro uno, vide demonstrata (§. 584. 585.), confer præfat. Hinc simul intelligis, quod prior de ordine

in

in universo demonstratio, quæ supra (§. 579.) continetur non sit spernenda.

§. 589. *Scholion 4.* WOLFFIUS quidem in Annot. ad Metaph. §. 41. ordinem, in universo ponit in similitudinem in modo obviam, quo res juxta se invicem collocantur, vel se invicem insequuntur, confer THUMMIGII *institutiones Ontologie* §. 41.: sed non demonstrat, nec a priori, nec a posteriori, nec ostensive, nec ætiologice adesse in mundo ejusmodi similitudinem, multo minus determinat fundamentum hujus similitudinis. Provocat quidem ad regulas motus: sed ipse concedit alias adhuc concurrere regulas ad ordinem in universo, quarum fundamentum in universo pariter ac priorum haud assignat. In *Metaphysica* (§. 717. Met.) ordinem naturæ ex perfectione mundi, & perfectionem ex consensu rerum in universo deducit vide §. 701. *Metaph.* Ratio consensus debet esse nexus omnium rerum. Sed iste nexus est mechanismus universi. Hinc mechanismus perfectionis & ordinis universi fundamentum erit. Ego vero de ordine in mundo aliter statuo, distinctius omnia propono, & in proxime sequente dissertatione ipsas leges motus ex his principiis deducam, illarumque in universo fundamentum determinaturus sum. Eriam aliud in universo fundamentum contingentiae pono, quam Excell. WOLFFIUS. Hic enim pluralitatem rerum pro fundamento contingentiae habet, ego vero demonstro, contingentem rerum quantitatem, figuram & directionem (§. 457. seqq.); indeque contingentem deducam coordinationem & subordinationem. Ut ideo non videam, quomodo *Norimbergensis Anonymus* salva veritate in scripto in *causa anti-Wolffiana* edito p. 81. §. 18. scribere possit: *Dum enim (Strahlnerus) contra Wolffium disputat, ea profert, quæ a Wolffio didicit, & quæ ipse illustr. Wolffius comprobat. Addit, exceptis conviciis & sigillationibus.* Sed non probat, me conviciis & sigillationibus illustr. WOLFFIUM laceffivisse. Quare hanc imputationem merito pro calumnia habeo. Ceterum mea doctrina toto caelo differt *Wolffiana*, quod & ex his dissertationibus satis distincte agnoscere potes. Interea tamen non nego me multa a WOLFFIO didicisse, conf. *præf. zur Prüfung.*

§. 590. *Scholion 5.* Identitatem, similitudinem, æqualitatem, & convenientiam distinguo. Similitudo & æqualitas & convenientia est identitas. Sed non omnis identitas est similitudo &c. Sic similitudo est convenientia, sed non vice versa. Similitudinem intelligo de qualitatibus rei qua talis, æqualitatem de quantitate, convenientiam vero de una qualibet identitate, qualis qualis ea sit, e. g. de identitate temporis, loci, causæ efficientis, item materiæ remotæ &c. Ita sunt res convenientes arbores & homines & bruta: sed non similes res. Ceterum ex his patet, quid sit ex convenientia demonstrare, nimirum hoc idem est, ac aliqualem identitatem rerum manifestare, & postea secundum hanc identitatem de iis eadem prædicata dicere. Eiusmodi demonstrationes sunt pleræque Geometrarum demonstrationes, unam exempli causa afferre sat erit. Est autem hujus generis demonstratio æqualitatis externi anguli ad latus trianguli rectilinei & duorum interne oppositorum per alternos ad parallelas. Differunt hæc demonstrationes a veris ætologicis seu demonstrationibus *reâ diu'n*: Interea tamen illæ plerumque ad demonstrationes a priori referuntur.

§. 591. *Scholion 6.* Ex convenientia rerum in universo sunt intelligibilia omnia cur & quare sint potius ita & non aliter, hoc in loco & non in alio, cur fiant hoc & non alio tempore (§ 586.). Quare ob hanc convenientiam in universo sunt cum ratione sufficiente (§. 14. *com. de princ. rat. suff.*) omnia. Quod denuo ordinis universalis hujus universi est testis. Sed jam est quæstio, num hæc ratio sit intrinseca in rebus convenientibus ipsis? an extrinseca? cujus quæstionis responsionem capite tertio dabimus.

§. 592. *Scholion 7.* Quia vero in hac rerum convenientia differentia singularum etiam minimarum rerum haud negari potest (§. 446.): patet quam infinitus sit rerum ordo, & quam difficile sit illum detegere (§. 576.) si nimirum perpendimus, quæ nos observationes microscopica de subtilitate rerum docent. Accipe ad demirandam rem fere incredibilem, quæ refert FR. TERTIUS DE LANIS in *Magisterio naturæ & artis T. I. Tr. I. L. I. C. I. observatione 1. p. 1.* ubi ita scribit: *Dum æstate proxime elapsa plantarum anatomiam ope microscopii, instituerem, non semel observavi supra folia Hypericonis, vermiculi cu-*
judam

jusdam albiſſimi genus, qui nudo oculo quantumvis perſpicaci diſcerni nullo modo poterat; tam enim exigua erat ejus moles, ut oculus tali microſcopio, mea manu elaborato armatus, qui lineam trecenties auget, ac probe ſuperficiem 90000, corpus vero 27000000, ipſum tamen animalculum granum triticeum, ſeu hordeaceum, (cujus figuram præ ſe ferebat) non appareret excedere. Hac tamen non obſtante ejus parvitate, velociſſimum pedum candidiſſimorum motum non ſine voluptate contemplantur, qui ſubtilitate ſua toties, ut dixi, aucta per inſtrumentum opticum, ſubtiliſſima ſeriſa ſila videbantur, nec facile ob motus celeritatem numerari poterant, cum tamen duplicem eorum ſeriem diſtinguerem, quarum quamlibet decem vel 12. conſtare proclive erat conjicere. Jam in organiſmo eſt proportio; ergo & ordo (§. 574.)! In ſpa-

ratio vero, quod eſt $\frac{1}{27000000}$ grani triticei eſt organiſmus; ergo & ordo, & quidem multiplex. Quid putas de univerſo?

§. 593. *Scholion 8.* Supra (§. 586.) jam oſtendi quomodo ex convenientia proportio, ex proportionem vero ordo eveniret; ſed id adhuc alio modo comprehendere poteſt, nimirum convenientia in aliquali conſiſtit identitate, quæ habet majus & minus (§. 590.): inde ratio, vel majoris vel minoris inæqualitatis, partium virium in univerſo; partium diſtantiarum; partium effectuum, actionum, paſſionum; partium temporum; & ob convenientiam rerum ſimilitudo rationum: inde proportionem, immo progressionem & Symmetria variæ: inde ordines innumerum (§. 574.), in unum tandem ordinem coalescentes, ob conſtantem identitatem in diverſitate nature. Inde ordo univerſalis naturalium rerum. His accedit *eurythmia* ex ſitu & figura rerum reſultans, qua ordo denuo augetur. Inde tot pulchritudines & amœnitates in univerſo. Atque ſic ſatis intelligis in natura & univerſo eſſe ordinem univerſalem; imo fundamentum illius a nobis eſſe detectum & explicatum.

§. 594. *Scholion 9.* Exiſtit ſubſtantia cogitans (§. 285.), quæ habet intellectum (§. 289.), quæ habet voluntatem (§. 291.). Hinc inconvenientia rerum etiam ad has ſubſtantias cogitationem dirigere debemus: ſiquidem & in iis & inter illos datur convenientia. Unde novus & peculiaris ordo oritur in univerſo. Eſt enim & inter illos

illas ratio, & proportio, quæ ordinem facit (§. 574.). Est ratio inter intelligentes substantias: habent enim virtutem, vim, per quam sunt aptæ ad aliquid faciendum, habent facultatem, habent potentiam, possunt aliquid (497.); formant notiones, judicia & ratiocinia. In his deprehenditur perspicuitas, hoc est distinctio diversorum. Jam cum effectus testetur de causa: Sane necesse est, ut substantia cogitans, anima humana (§. 244.), per suam vim distinguat, quæ sunt distincta & diversa. Quia vero distinguenda, discernenda permulta, immo innumerabilia continent (592.): patet etiam, illam vim circa multa immo innumerabilia in distinguendo versari, & in acta, aut multa, aut pauca distinguere, saltem distinguere posse. Unde in ea, vi hujus effectus, multitudo distinctionum active, subjective sumptarum deprehenditur. Distinctiones circa objectum aliquod ut eadem considerantur. Igitur in ejusmodi substantiis deprehenditur multitudo eorundem, hoc est, quantitas (§. 22.). Unitates vero hujus quantitatis haud coexistunt diversis in locis, sed cogitatione tantum ex effectu formantur, finguntur, minime sunt unitates extra unitates, partes extra partes, quæ sunt circa intellectus operationem existendo a se invicem distinctæ (§. 88.). Quare illa quantitas est quantitas virtutis (§. 28. P. I. E. M. W. p. 48.) atque simplicis (§. 118. 261.) substantiæ (§. 272.). Hinc omnes substantiæ cogitantes sunt simplices substantiæ, quibus extensio non competit, quæque destructioni & corruptioni naturaliter non sunt obnoxia. Differunt hinc ab elementis (§. 385.): non sunt materialia (§. 182.). Ob quantitatem vero inter ejusmodi substantias oritur ratio, & ob convenientiam illarum proportio, Symmetria, progressio, in eorum regno peculiaris ordo, peculiaris pulchritudo (§. 572. 574.).

595. *Scholion 10.* Habes hic simul principia inconcussa demonstrationis pro immortalitate animæ; siquidem ex demonstratione, facili negotio *personalitas* animæ post mortem hominis demonstrari potest, quæ immortalitatem constituit. Demonstrationem alio loco atque tempore, si DEUS vitam & vires dabit, daturus sum. Denique demonstrata etiam AUGUSTINI dogma *de pace universali & ordine ac lege sive caelesti sive terrena*, quod legis, C. XIII. XIV. L. XIX.

L. XIX. de civitate Dei mirum in modum illustrant: hæc enim rerum convenientia & disconvenientia, paritas & disparitas, sua cuique tribuit loca, facit istum ordinem quem divus vir statuit, ex quo omnem pacem & salutem derivat. Vides quasi hic distincte, quid sit harmonia quædam universalis, de qua illi LEIBNIZIUS & WOLFFIUS loquuntur, sub obscure tamen, eamque præterea ex erroneis principiis sic dictæ *monadologie* derivant. Ex hac demonstrata convenientia rerum intelligis ulum omnium rerum reciprocum, pariter ac miras naturæ metamorphoses. Magni itaque est usus atque applicationis, quod per se spectatum nullius momenti esse videretur. Eodem modo res se habet in ordine naturæ. Multa in eo per se spectata inordinata apparent, suntque certo respectu & per se considerata multa inordinata seu confusa. At in toto ordine nihil inordinate se habet: in eo omnia optime coordinata subordinataque existunt.

§. 596. *Corollarium 1.* Ordo in universo non a Casu pendet (§. 536.). Interea tamen negari non potest, multa in tellure nostra, & adhuc plura in universo jam fieri CASU: Sed hæc non spectant ad totum ordinem naturæ; etiam non sunt sine ratione sufficiente; quin potius in partialibus corporibus eorum continetur sufficiens ratio. Fiant tantum sine intentione dirigentis & concurrentium: licet non negatur, ea fieri præsciente dirigente, nimirum DEI.

§. 597. *Corollarium 2.* Ordo in universo est perfectus (§. 570.). Pendet autem hæc perfectio ab universali convenientia. Ob eam enim nil deficit in ordine, nil est ordinem, absolute spectatum turbans, hoc autem efficit perfectionem (§. 48.).

CAPUT III.

De contingentia ordinis totius seu universalis in universo.

§. 598.

Scholion. Quæ de ordine hæctenus dixi scopo sufficient: quare
H plo.

pluribus dicendis super feo; quandoquidem specialis tractio non est hujus loci (§. 580.), & quod ad leges motus attinet, de iis in quarta harum dissertationum D. V. agam. Restat itaque adhuc determinatio qualitatis hujus explicati ordinis in universo (§. 581.). Hinc eam jam instituiam. Secundum vero propositum tantum determinaturus sum, num ordo in universo sit necessarius, an contingens? facilis est detectio, namque res pendet a ratione ordinis (§. 577.), quæ nobis jam constat (§. 586.). Hinc sequens theorema.

§. 599. *Theorema.* Ordo in universo est contingens.

Demonstratio. Ordo hujus universi pendet a convenientia omnium rerum (§. 586.). Hæc autem a viribus & elementis, partim in substantialitate, quantitate, figura, directione &c. (§. 587.). Sunt autem elementa a quibus convenientia, ratio ordinis, pendet, contingentia (§. 468.) pariter ac omnes vires quoad quantitatem (§. 458.) siquidem demonstratio est universalis; licet tantum magnitudinis contingentiam demonstrat. Intellectus menti est essentialis, sed non hic illeve gradus. Ergo contingens est ratio. Ergo & ordo naturalis est contingens. Q. E. D.

§. 600. *Corollarium 1.* Omnia in universo ob convenientiam sufficientem habent rationem (§. 591.): Et hæc rebus contingit (§. 599.): Contingentem itaque rationem, indeque & extrinsecam res naturæ agnoscunt (§. 24. 140. *Comment. de princip. rat. suffic.*) & quidem extrinsece determinantem (§. 55. l.c.).

§. 601. *Corollarium 2.* Ab hoc itaque ordine ad ordinantem valet consequentia (§. 552.) *conf. commentat. cit. §. 56.*

§. 602. *Corollarium 3.* Omnia vero in hoc ordine etiam se habent ut media ad finem (§. 586. 595.). Ergo ab eo ad sapientiam valet consequentia (§. 354.) *confer. comment. cit. §. 130. seq.*

§. 603. *Scholion 1.* Videt *Norimbergensis Anonymus*, quod ego statim fundamentum contingentia totius universi, atque omnium, qua
in

in eo sunt, fuerunt & futura sunt: hinc & ordinis in universo; imo legum naturæ. Hoc quarta harum dissertationum inconcusse demonstrabit, pariter ac, quod hæc leges scriptæ sint in natura a DEO, & quomodo scriptæ sint: ideoque a nobis per *experientiam, rationi* contrariæ oppositam, detegi possint, ac debent. Quo denique modo omnis casus ab *Epicureis* defensus, imo omnis fatalis necessitas a mundo removebitur. Et quidem per demonstrationem a priori, ex indole elementorum deductam, quam, quantum scio, hucusque nemo dedit. Ego itaque semper ex contingentia primitivarum substantiarum in natura argumentor, quam in secunda harum dissertationum inconcusse probavi. WOLFFIUS vero a contingentia existentie machinæ, hujus universi, fatente *Anonymo* nostro, omnia deducit. Elementis ex legitime demonstratis, quantum ego judicare possum, tribuo, quod WOLFFIUS iis abjudicat, vide *dissertationem secundam*. Comprobat hæc WOLFFIUS, veritati cedit. Demonstratur factis hoc, quod non solum sit vir doctissimus sed & virtuti præditus, pro cujusmodi viro ego illum habeo. Ast quomodo conflet altera pars assertionis *Norimbergensis Anonymi, me nimirum contra WOLFFIUM disputantem nulla proferre, nisi a WOLFFIO hausta, acceptaque ac ab ipso illustri Auctore comprobata exceptis convitiis & sigillatim*? En exemplum candoris atque penetrationis ejusmodi viri, qui nemini palpum facit, & se professorem esse veritatis tam sancte profectur & præ se fert, vide scriptum hujus viri doctissimi §. XII. p. 93. quique iudicium de controversia *Anti-Wolffiana* exhibet secundam probabiliter, demonstrationis & sensus ipsius systematis Wolffiani veri leges curatissimas. Sed transeant hæc cum ceteris erroribus.

§. 604. Scholion 2. Idem laudatus vir l. c. §. 18. p. 81. ita scribit: *Quia vero mundum docet ill. Wolffius contingentem* (§. 237. 176. Met.) ideo etiam mundi ordo talis est, quia singule mundi partes tam per suam substantiam quam ortum, locum & spatium contingentes sunt, per unicum & immutabile ac necessarium Ens simplex, i. e. Deum, simul productæ (§. 89. Met.) Quid igitur opus erat dente critico *M. Dan. Stræhleri*, quem in VII. *Dissp. philosoph.* - - in ill. Wolffium præceptorem unicum & susceptorem suorum infantum ex baptismo. Sed quid hæc ad rem, quod WOLFFIUS meus sit Comparer, quem amo

&c

& omni honoris cultu prosequor; quod fuerit præceptor meus, fac, unus? confer de his *comment. sæpius cit. p. 141.* Deus vero criticus M. *Stræbleri* in actu & proprio suo significatu est *tunx nunx bistri bistrique*. Et quod ad argumentum *Wolfianum* de contingentia mundi attinet, de eo confer §. 130. *seqq. comm. meæ cit.* Sed fac, illud esse accuratum: falsè tamen in *Wolfiana* hypothesi a contingentia mundi ad contingentiam ordinis argumentaris (§. 232. 240. 249.) Rectè quidem concludis ad contingentiam actus ordinis: sed aliud est ordo, aliud actus seu existentia ordinis (§. 343.). Quæ ceterum doctissimus vir ex *RIBOVII* scripto, contra me urget, pertinent ad calculum, & nil probant nisi, quæ in commentatione mea citata hinc inde monui, confer præf. p. 10. & §. 94. V. S. R. D. *LANGIUM* ac *me RIBOVII* pro una eademque, habet persona: Sed sumus *DUE*. Vide §. 73. *comm. cit.*

§. 605. *Scholion 3.* Dum his finem impono in *novis Literariis Lipsionibus* lego ex *actis eruditorum Lipsionibus* recensionem dissertationis cujusdam *de mente a cel. CROSA* habitæ. In qua doctissimi *Dnn. Collectores* commemorant, *CROSAM* contra *Wolfianos* disputantem pro absurdo habere philosophiam methodo *Geometrarum* tractare; siquidem hac methodo demonstrari possit, *syllabam mandere caseum*. Mus etenim manderet caseum; & mus esset syllaba; ergo syllaba manderet caseum. At si non ipse hæc legissem, ea Mathematico in re ardua prolata esse, certe non credidissem. Quis enim unquam Mathematicorum in numerum mathematicarum demonstrationum syllogismos quatuor terminorum retulerit, præter *CROSAM*, id ignoro. Longe nobilior hac de re iudicat illustr. *GUNDLINGIUS*, confer meam *commentationem de principio rationis sufficientis*. §. 146.

§. 606. *Scholion 4.* Ceterum *Wolfianis* magnum esto præsidium illorum consensus, qui tamen sæpius nullus est, nisi citatio reliquorum a quolibet singulo. Mihi vero nullum est præsidium, nisi veritas, cujus gratia & hæc a me sunt prolata, Faxit *DEUS*, quod factum sit in nominis sui gloriam sempiternam!

01 A 6731

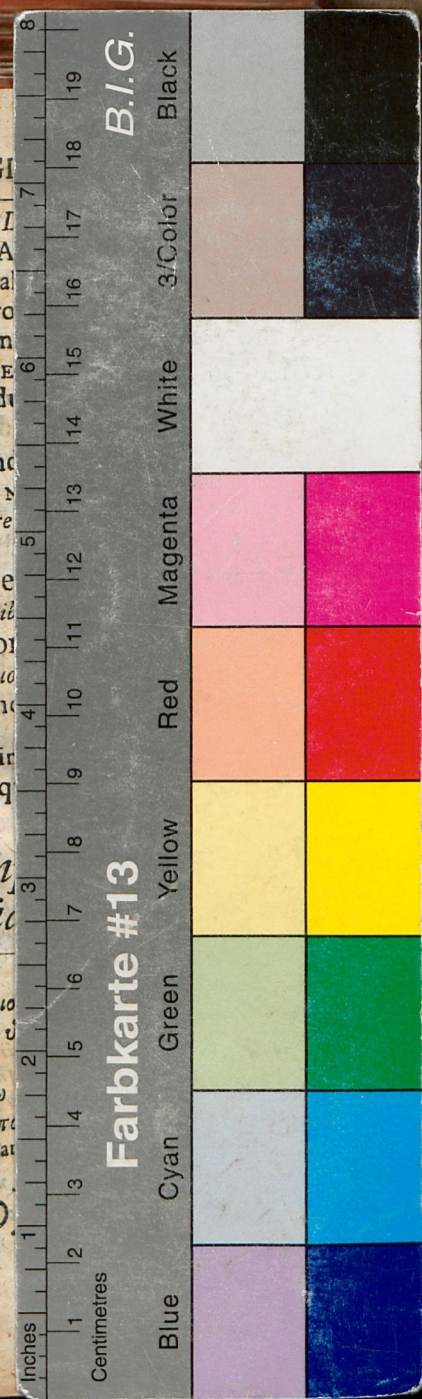
ULB Halle

3

004 122 828

DISSERTATIONVM PHILOSOPHICARVM⁵³
DE
EXISTENTIA DEI
ATQVE
CREATIONE EX NIHILO
EX
CONTINGENTIA IN MVNDO
TOTIVS MVNDI

ATQVE
ELEMENTORVM INDOLE
DEMONSTRATA,
TERTIAM,
QVA CONTINGENTIA ORDINIS IN
VNIVERSO DEMONSTRATVR,
RATO SVMMI NVMINIS ARBITRIO
AMPLISSIMÆ FACVLTATIS PHILOSOPHICÆ CONSENSV
IN ALMA FRIDERICIANA

SVB PRÆSIDIO
DANIELIS STRAEHLERI,
PHIL. ET MATH. P. P.

Domini Fautoris atque Præceptoris omni honorificentia & veneratione colendi,
HORIS LOCOQVE CONSUVETIS

A. R. S. MDCCXXVI. D. DECEMBR.

PUBLICÆ DEFENDET

ANDREAS BLVM,

AROLSA-VALDECCENSIS, THEOL. ET PHIL. CULT.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ,
TYPIS IOHANNIS CHRISTIANI HENDELII, Aced. Typogr.